

АСОЦІАЦІЯ ФІНАНСОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ

ВЕРХОВНИЙ СУД

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ВОРОНОВСЬКІ ЧИТАННЯ:

**Дискусійні аспекти набуття навичок щодо правової природи
обігу публічних фінансів (методичний аспект)**

Збірник статей, доповідей і тез
учасників міжнародної науково-практичної конференції
м. Київ, 3 жовтня 2025 року

Полтава
2025

УДК 347.73:34:378
ББК 67.9(4УКР)302
В75

Технічний редактор:

Нога Петро – аспірант кафедри податкового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, асистент Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Матеріали подано в авторській редакції.

В75 **Вороновські читання: Дискусійні аспекти набуття навичок щодо правової природи обігу публічних фінансів (методичний аспект):** збірник статей, доповідей та тез учасників міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 3 жовтня 2025 р.) / за ред. І.Криницького. Полтава: Асоціація фінансового права України, 2025. 77 с.

Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції «Вороновські читання», що відбулася 3 жовтня 2025 року, присвячений пам'яті видатної вченої Лідії Костянтинівни Воронової та зосереджений на актуальних питаннях методики викладання фінансового права в сучасних умовах. У працях науковців та практиків комплексно аналізуються дидактичні підходи до формування професійних компетентностей майбутніх правників, зокрема через впровадження методу IRAC, розвиток навичок юридичної аргументації та розв'язання практичних кейсів у сферах бюджетного, податкового та банківського регулювання. Значна увага приділяється трансформації правової природи публічних фінансів у контексті євроінтеграційних процесів, цифровізації фінансової системи та необхідності адаптації навчальних програм до вимог ринку праці.

Видання поєднує теоретичні дослідження інститутів фінансового права з прикладними рекомендаціями щодо вдосконалення вищої юридичної освіти, що робить його цінним ресурсом для викладачів, аспірантів, студентів та фахівців у галузі публічних фінансів.

УДК 347.73:34:378
ББК 67.9(4УКР)302

© Асоціація фінансового права України, 2025
© Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2025
© Полтавський юридичний інститут Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2025

ЗМСТ

БАРІКОВА А., КОНОНОВ С. – «ФОРМУВАННЯ В СТУДЕНТІВ НАВИЧОК ПІДГОТОВКИ ВИСНОВКІВ ІЗ ПИТАНЬ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ ЩОДО ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ШТРАФНИХ САНКЦІЙ В ГАЛУЗІ РРО ЯК ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ».....	6
БОНДАРЕНКО І. – «ПОДАТКОВА ОБІЗНАНІСТЬ ЯК ГАРАНТІЯ СУВЕРЕНІТЕТУ ТА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ».....	11
ВОРОТІНА Н. – «АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «БЮДЖЕТНЕ ПРАВО»».....	15
КУЧЕРЯВЕНКО М., КРИНИЦЬКИЙ І. - ФІНАНСОВЕ ПРАВО В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ КЛАСИЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ.....	21
МОНАЄНКО А. – «ТОНКОЦІ ВИКЛАДАННЯ ФІНАНСОВО-ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН З УРАХУВАННЯМ ПРАВА ЄС».....	30
МУЗИКА-СТЕФАНЧУК О. – «ПРО МАЙБУТНЄ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ПРАВО ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ»».....	33
НОГА П. - «МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ПОДАТКУ В КУРСІ ПОДАТКОВОГО ПРАВА В КОНТЕКСТІ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ОБІГУ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ».....	37

САВЕНКОВА В. – «КОМПЕТЕНТНІСНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ВИКЛАДАННЯ ПРАВА ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ».....	44
СОЛДАТЕНКО О. – «СУЧАСНИЙ СТАН НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН ПРО ПУБЛІЧНІ ФІНАНСИ».....	48
СУДАРЕНКО О. – «ДОСВІД ВИКЛАДАННЯ ФІНАНСОВО-ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН У ДЕРЖАВНОМУ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ».....	53
ХАНОВА Р. – «АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОДАТКОВИХ ПРОЦЕДУР У ГАЛУЗІ МІЖНАРОДНОГО ОПОДАТКУВАННЯ ПРИ ВИКЛАДАННІ ФІНАНСОВО-ПРАВОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН».....	58
ЦИМБАЛЮК Х. – «РИЗИК-ОРІЄНТОВАНИЙ НАГЛЯД ЗА НЕБАНКІВСЬКИМИ ФІНАНСОВИМИ УСТАНОВАМИ ЯК ОСВІТНІЙ ВЕКТОР ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ-ПРАВНИКІВ».....	63
ЯКОВЕНКО М. – «ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ЮРИДИЧНОЇ АРГУМЕНТАЦІЇ ПІД ЧАС ВИРІШЕННЯ ЮРИДИЧНИХ КАЗУСІВ У МЕЖАХ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ІЗ ПРАВА ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ».....	68
ЯМНЕНКО Т. – «ВИКЛАДАННЯ БАНКІВСЬКОГО ПРАВА В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ».....	73

Барікова Анна,
Верховний Суд,
науковий консультант,
доктор юридичних наук, доцент

Кононов Станіслав,
Верховний Суд,
головний спеціаліст

**ФОРМУВАННЯ В СТУДЕНТІВ НАВИЧОК ПІДГОТОВКИ
ВИСНОВКІВ ІЗ ПИТАНЬ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ ЩОДО
ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ШТРАФНИХ САНКЦІЙ В ГАЛУЗІ РРО ЯК
ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ**

Актуальність теми дослідження зумовлена потребою до підготовки студентами юридичних документів як однієї з професійних компетентностей, яка підлягає набуттю в закладах вищої освіти. Йдеться про опанування навичками юридичного письма, наближеними до підготовки юридичних документів судьями, адвокатами, податківцями тощо, на основі методу IRAC згідно з такими чотирма стадіями [1, с. 80–81].

1. Постановка проблеми (Issue) на базі постановлених для проведення аналізу питань або внаслідок самостійного точного формулювання проблеми правового характеру (трансформація фактичних обставин у правову проблему). Наприклад, під час проведення практичних занять щодо написання юридичних висновків для вирішення кейсу, в межах якого застосовані штрафні санкції в галузі РРО є публічними фінансами, студенти повинні вміти кваліфікувати такі штрафи як примусові платежі, які нараховують за фінансові правопорушення, а отримані кошти зараховують до Державного бюджету України з метою забезпечення правопорядку та стимулювання дотримання норм права про публічні фінанси. Хоча держава має суверенне право на встановлення податків, зборів та інших платежів на відповідній території з метою акумулювати кошти для виконання своїх

функцій і задоволення суспільних потреб, але справедливість як властивість права має бути виражена в рівному юридичному співвідношенні поведінки і пропорційності фінансових санкцій.

2. Визначення правил або норм (Rules), застосування яких створило проблему, ідентифіковану на попередній стадії юридичного аналізу (потрібно точно сформулювати відповідне положення нормативного акта чи правового принципу, що підлягає застосуванню).

У цьому контексті щодо правової природи штрафних санкцій в галузі РРО студенти в межах аналізу повинні дійти висновку, що положення статті 17 Закону України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, спиртових дистилятів, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального» [2] і статті 23 Закону України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, спиртових дистилятів, біоетанолу, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, тютюнової сировини, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального» [3] установлюють мінімальний розмір санкцій, без закріплення їхньої максимальної межі. Водночас згідно зі статтею 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, визначених законом і загальними принципами міжнародного права [4].

3. Застосування (Application) як найголовніша стадія правового аналізу, з поясненнями й аргументацією напрямків розв'язання конкретної правової проблеми з урахуванням конкретних фактичних обставин (чому обрана правова норма підлягає застосуванню, якою є практика її застосування, тлумачення тощо).

Зокрема, щодо правової природи штрафних санкцій в галузі РРО як публічних фінансів студенти повинні звернутися до абзацу другого підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини рішення Конституційного

Суду України від 02.11.2004 № 15-рп/2004 щодо тлумачення верховенства права [5]; практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) як джерела права.

Наприклад, у рішенні в справі «Мамідакіс проти Греції» («Mamidakis v. Greece») (заява № 35533/04) ЄСПЛ указав на надзвичайно високі суми, що в десять разів перевищують податки, які стягують з предмета правопорушення. Тому накладення штрафу завдало такої шкоди фінансовому становищу заявника, що відбулося порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції [6](§§ 47–48).

Позиція ЄСПЛ у справі «А та Б проти Норвегії» («A and B v. Norway») (заяви № 24130/11 та № 29758/11) полягає в тому, що податковий штраф ні в якому разі не можна вважати просто компенсацією. Податкові штрафи в розмірі до 30 % або навіть 60 % є такими суворими, що вони безсумнівно містять елемент покарання. У цілому, в правовій базі Норвегії Верховний Суд зробив похвальну спробу обмежити такі каральні ефекти принципом пропорційності. Проте Суд повинен оцінити земні, реальні податкові штрафи та їхній вплив на життя платників податків [7] (§ 53).

У справі «Краєва проти України» (заява № 72858/13) ЄСПЛ постановив, що відсутність свободи розсуду в українських судів щодо стягнень виключала оцінку індивідуальної ситуації, роблячи будь-яку таку оцінку марною. Така жорстка система сама собою не здатна забезпечити необхідний справедливий баланс між суспільними інтересами і правом особи на мирне володіння своїм майном [8] (§§ 31–33).

4. Формування висновків (Conclusion) згідно з моделлю «якщо – тоді» (якщо існували відповідні обставини та поведінка платника, описана правилом, тоді потрібно дійти висновку, зазначеного в правилі).

Так, щодо правової природи штрафних санкцій як публічних фінансів студенти повинні вміти кваліфікувати встановлення розміру таких фінансових санкцій, зокрема у вигляді штрафів у галузі оптової торгівлі паливом або зберігання пального без наявності ліцензії, роздрібною торгівлі

пальним без наявності ліцензії, а також роздрібною торгівлі алкогольними напоями чи пальним через електронний контрольно-касовий апарат (книгу обліку розрахункових операцій), не зазначений у ліцензії, що в кілька разів перевищує завдану державі шкоду, як протиправний захід, непропорційний завданій шкоді, який покладає надмірний фінансовий тягар на платника, порушуючи право мирно володіти майном, закріплене в статті 1 Першого протоколу до Конвенції.

Отже, можна виокремити такі спеціальні вимоги до юридичних висновків, які готують студенти під час практичних занять, як послідовна методика юридичного аналізу на основі методу IRAC, а також стилістичні та формально-логічні вимоги щодо нумерації абзаців (параграфів); структури документа (заголовки та підзаголовки); знеособлення тексту; використання професіоналізмів, латинізмів у разі потреби; поміркованого використання юридичних штампів та кліше; встановлення довжини речень не більше ніж 20–25 слів; вимоги гармонії тексту [1, с. 85–87]. Формування в студентів навичок підготовки висновків із питань правозастосування також нерозривно пов'язане як з опануванням вмінь ґрунтового аналізу суті спірних правовідносин і предмета спору, так і з формулюванням результатів досліджень щодо гармонізації права публічних фінансів України із наднаціональним правом Європейського Союзу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кузнецова С.Н., Хоменко М. М., Гриняк А. Б. Та ін. Удосконалення викладання галузевих юридичних дисциплін: науково-практичний посібник. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 248 с.

2. Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, спиртових дистилатів, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального: Закон України від 19.12.1995 № 481/95-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/481/95-вр>.

3. Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, спиртових дистилатів, біоетанолу, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, тютюнової сировини, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального: Закон України від 18.06.2024 № 3817-IX. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3817-20>.

4. Перший протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний документ від 20.03.1952. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535.

5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 02.11.2004 № 15-рп/2004. *Офіційний вісник України.* 2004. № 45. С. 41. Ст. 2975.

6. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Mamidakis c. Grèce» від 11.01.2007, заява № 35533/04. *European Court of Human Rights. HUDOC database.* URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-78976>.

7. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «A and B v. Norway» від 15.11.2016, заяви № 24130/11 та № 29758/11. *European Court of Human Rights. HUDOC database.* URL: <https://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-168972>.

8. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Краєва проти України» від 13.01.2022, заява № 72858/13. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_h08.

Бондаренко Ірина,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
доцент кафедри податкового права,
доктор юридичних наук, професор

ПОДАТКОВА ОБІЗНАНІСТЬ ЯК ГАРАНТІЯ СУВЕРЕНІТЕТУ ТА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

*«Не питай, що твоя країна може зробити для тебе,
запитай, що ти можеш зробити для своєї країни»*
Дж.Кеннеді

В період воєнного стану особливої уваги заслуговує питання реформування системи освіти в Україні. Весь період становлення та розвитку української державності система вищої освіти реформувалась відповідаючи на виклики суспільства, економіки та споживачів- абітурієнтів. Результатом такого університетсько-освітнього маркетингу стало знецінення та фактично знищення, через відсутність державної підтримки, природничих наук як таких.

Воєнний стан все ще не став тригером змін у системі вищої освіти. Міністерство освіти України продовжує не робити кроки на зустріч розвитку природничих наук. Міністерство освіти України 10.04.2025 року анонсувало субвенцію майже пів мільярда гривень на оновлення матеріально-технічної бази для кабінетів фізики, хімії, біології та географії [1]. Це ефективний крок щодо підсилення зацікавленості школярів до природничих наук. Бо фактично, 9 із 10 випускників шкіл не має чіткого сформованого розуміння своєї майбутньої професії. Саме тому, відсутність профорієнтації на рівні школи формує попит лише на нейтральні напрями освіти, а саме: економіка, право та зараз ще і психологія. Але з огляду на стратегію розвитку країни, варто наголосити, що ці майбутні фахівці майже не створюють додаткову

вартість, яка формує ВВП та через систему оподаткування створює державні доходи.

Попри це, основною проблемою для всього суспільства є проблема податкового нігілізму та відсутності елементарної податкової грамотності усіх верств та вікових шарів населення. Відсутнє на рівні суспільства думки, що податки формують дохідні частини бюджетної системи України, за рахунок чого фінансуються всі видатки бюджету на виконання як внутрішніх так і зовнішніх функцій держави, які встановлені Конституцією України.

Так, за даними Національного інституту стратегічних досліджень [2], основна частка доходів державного бюджету України традиційно забезпечується за рахунок податкових надходжень. Утім, питома вага податкових надходжень у структурі доходів держбюджету знизилася з 85,4 % – у 2021 р. до 53,1 % – у 2022 р., 45 % – у 2023 р. та 52,7 % – у 2024 р.

Основним бюджетоутворюючим податком залишається податок на додану вартість (ПДВ). Він включає ПДВ з увезених на митну територію України товарів та ПДВ з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг). Цей т. зв. зовнішній ПДВ, або ввезений, адмініструється митними органами, а т. зв. внутрішній ПДВ, або вироблений, – податковими органами. Увесь ПДВ повністю зараховується до державного бюджету України. Надходження «зовнішнього» ПДВ з увезених товарів у 2024 р. становили 466,1 млрд грн, що на 100 млрд грн, або на 27,3 % перевищувало відповідний показник 2023 р. (366,2 млрд грн). Однак показник надходжень у 2024 р. був меншим від планового (498,9 млрд грн) та планового зі змінами (506,4 млрд грн).

Ця статистика не є втішною, бо на відмінність від інших країн ЄС, де ПДВ не є бюджетоутворюючими, дохідна частина європейських бюджетів сформована за рахунок прибуткових податків. Тобто, ПДВ як непрямий податок, який включений у ціну товару, роботи та послуги, та є непрямим сплачується суспільством нібито за замовчуванням при споживанні, тоді як прямі податки прибуткові фактично сплачує лише частина працівників приватного сектору та повністю у державному секторі через інститут

податкового агента; та мала кількість підприємців на спрощеній системі оподаткування; та певна кількість юридичних осіб. Тобто наявне не загальне оподаткування, а вибіркове.

Станом на 1 січня 2023 року у державному реєстрі фізичних осіб зареєстровано 43,1 млн громадян. Тож частка громадян, дані про доходи яких відсутні у податковій, становить 30%. Без урахування окупованих територій АР Крим, Донецької та Луганської областей, 7,4 млн українців не отримують жодних офіційних доходів. Це потенційні платники податку, які його не сплачують. Протягом останніх 10-ти років кількість громадян, які не отримують легального доходу, становить 4,7 млн осіб.

АНАЛІЗ ДАНИХ ДЕРЖАВНОГО РЕЄСТРУ ФІЗИЧНИХ ОСІБ (ДРФО) ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ

Кількість фізичних осіб, які зареєстровані в ДРФО (01.01.2023)

Кількість потенційних платників податку, які не сплачують податки (зареєстровані в ДРФО та не отримували доходи з 01.03.2022 по 2023 рік, за виключенням пенсіонерів та дітей)

13,1 млн осіб
або **30,0** відсотків від загальної кількості зареєстрованих осіб

Кількість фізичних осіб АР Крим, Донецька та Луганська області (без урахування внутрішньо переміщених осіб; пенсіонерів та дітей)

5,7 млн осіб

При цьому, варто позначити, що серед молоді прослідковується тренд на ухилення від сплати податків як щось абсолютно цинічно прогресивне та прийнято суспільством як норма та майже гордість.

Тому головною метою сьогодення, особливо на етапі війни та майбутньої перемоги та розбудови країни є формування податкової культури нашого суспільства як тренд або неминуче як смерть, як влучно позначив у 18 сторіччі Бенджамін Франклін: «в житті неминучі дві речі: смерть і податки». А Україна і у 21 сторіччі ще цю істину не познала. До речі, варто

враховувати досвід українців, які тільки через міграцію за межі України цю тезу наочно могли усвідомити, бо розмова будь якою країни із фізичною особою починається через визначення його правового статусу перебування та податкового резидентського статусу.

Виходячи із вище вказаного, робимо наступні висновки та пропонуємо певні кроки реалізації такої політики.

По-перше, варто запровадити на рівні середньої школи курс у навчальній програмі з податкової грамотності чи обізнаності.

По-друге, на кожному фаховому відділенні установи спеціалізованої та вищої освіти, незалежно від спеціалізації обов'язковий курс з податкової грамотності. Поряд із цим варто наголосити на актуальність спеціального курсу щодо оподаткування різних напрямків підприємницької діяльності як то, наприклад: оподаткування медичної практики, торгівельної діяльності, авторського права (роялті), будівельної, інженерії, побутові послуги, ресторанний бізнес, виробництво зброї чи фінансові послуги, операції із крипто-валютою тощо.

По-третє, почати у засобах масової інформації та через соціальні мережі промо-акції тренду податкової культури та вироблення державної стратегії формування зрілого та законослухняного платника податків через окреслення образу «героя та антигероя злочинця-ухилянта від сплати податків».

Думається, така стратегія стане одним із тригерів формування природнього патріотизму в Україні. Бо кожний, сплачуючи податки, буде відчувати себе свідомим громадянином та повноправним членом громадянського суспільства. Такий громадянин може вже із гордістю ставити запитання державі як витрачаються гроші державного бюджету і вимагати від суспільства реформ та змін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Субвенція на STEM-обладнання старшої школи: як подати заявку : вебсайт. Міністерство освіти і науки України. 2025. URL:

<https://mon.gov.ua/news/subventsii-na-stem-obladnannia-starshoi-shkoly-iak-podaty-zaiavku>.

2. Огляд виконання державного бюджету України на 2024 рік та виклики 2025 року : аналіт. доп. Національний інститут стратегічних досліджень. 2025. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/ohlyad-vykonannya-derzhavnoho-byudzhetu-ukrayiny-na-2024-rik-ta>.

Воротіна Наталія,
Інститут держави і права
імені В.М. Корецького
Національної академії наук України,
старший науковий співробітник
відділу проблем державного управління
та адміністративного права,
кандидат юридичних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «БЮДЖЕТНЕ ПРАВО»

Фінансове право є однією із тих галузей права України, які, з огляду на надзвичайно важливий для будь-якої держави предмет правового регулювання, із року в рік набувають усе більшої значущості та актуальності. Бюджетне право є одним із центральних, ключових інститутів фінансового права (або, як багато хто вважає, його підгалуззю). Якщо за радянських часів бюджети і все те, що з ними було пов'язано, сприймалися основною масою громадян як щось дуже далеке від реального життя і особливо не викликало інтересу, то в незалежній Україні, в нових економічних умовах, з кожним днем усім стає все більш зрозумілим, що від ефективної бюджетної політики залежить не тільки повноцінне функціонування держави та її інституцій, а й рівень забезпеченості практично усіх верств населення.

З огляду на це, надзвичайно важливим та необхідним є ґрунтовне вивчення юристами дисципліни «Бюджетне право». В процесі навчання у студентів повинна сформуватися цілісна система знань щодо бюджетної системи та її функціонування, формування та виконання Державного бюджету України та місцевих бюджетів, щодо особливостей бюджетного процесу на державному та місцевому рівні, міжбюджетних відносин, контролю за дотриманням бюджетного законодавства тощо. Тому хотілося би звернути увагу на деякі важливі нюанси, що мають значення не тільки для успішного опанування студентами теоретичного матеріалу та вивчення бюджетного законодавства, а й для набуття навичок застосування цих знань на практиці. Адже метою вивчення дисципліни є підготовка висококваліфікованих кадрів, готових для роботи у цій сфері.

Впевнена, що успішне засвоєння студентами бюджетного права потребує наявності у них певної сформованої бази правових знань. При чому, це знання не тільки конституційного та адміністративного права, що є обов'язковим, а також і інших галузей права, які не так тісно по'язані із бюджетним, але допомагають краще зрозуміти сутність бюджетної діяльності. Необхідним є також попереднє вивчення економічних дисциплін.

Але слід зазначити, що досі існує усталена практика, коли фінансове право (та бюджетне як його частина) викладається переважно на другому курсі. Вважаю недоцільним та неефективним вивчення студентами цієї дисципліни раніше четвертого курсу, на чому наголошувала протягом багатьох років. Крім того, окрему дисципліну «Бюджетне право», на нашу думку, необхідно викладати на останньому курсі, і вона повинна бути обов'язковою для усіх здобувачів юридичної освіти.

Слід також наголосити, що вивчення цієї дисципліни повинно включати як засвоєння теоретичних основ, категорій, понять бюджетного права, аналіз норм бюджетного законодавства, так і набуття навичок застосування цих знань на практиці. Для цього традиційно пропонується застосовувати бюджетно-правові норми до змодельованих ситуацій, але

цього в сучасних умовах вже не достатньо. Для того, щоб довести студенту важливість вивчення бюджетного права необхідно залучати його до реального бюджетного процесу. З власного досвіду можу стверджувати, що жвавий інтерес аудиторії викликають, наприклад, завдання проаналізувати стадію розгляду та затвердження Державного бюджету України Верховною Радою та виявити, які саме були допущені порушення бюджетного законодавства, посилаючись на конкретні правові норми. В процесі виконання завдання студенти дивляться прями трансляції пленарних засідань Верховної Ради, на яких розглядається проект державного бюджету, аналізують відповідні публікації, аналітичні, інформаційні матеріали тощо. Це стимулює вивчати дисципліну та підвищує загальний рівень підготовки юристів. Таким чином, важливо, щоб студенти не лише знали норми Бюджетного кодексу та інших нормативно-правових актів у бюджетній сфері, але й вміли їх застосовувати до реальних ситуацій, аналізувати фінансові показники, оцінювати доцільність і законність бюджетних видатків. Особливої уваги потребує вміння користуватися відкритими базами даних, такими як E-Data, Open Budget, Spending.

E-Data [1] – це платформа відкритих даних у сфері публічних фінансів, офіційний державний інформаційний ресурс на якому представлена інформація у форматі відкритих даних. Це доступний інструмент громадського контролю за плануванням та використанням публічних коштів. Open Budget [2] – це офіційний державний вебпортал, який відповідає кращому міжнародному досвіду у сфері відкритості публічних фінансів та входить до складу платформи відкритих даних у сфері публічних фінансів E-Data. Вебпортал призначений для інформування в доступній формі широкого кола громадськості про бюджетну політику України, щоб усі верстви населення розуміли, на що витрачаються кошти платників податків. Він створює можливості для прозорого діалогу влади з громадськістю з питань планування та виконання бюджету на державному та місцевому рівнях. Кожен громадянин України може дізнатись про доходи та видатки своєї

громади та взяти безпосередню участь у формуванні та затвердженні бюджету.

Там в табличному та графічному вигляді доступні: структура бюджетної системи України; інформація про бюджетний процес та його учасників; глосарій бюджетних термінів; перелік розпорядників та одержувачів бюджетних коштів; проєктні показники та показники виконання державного бюджету; проєктні показники та показники виконання відповідного місцевого бюджету; показники про стан боргу за видами бюджету.

Spending [3] – це офіційний державний вебпортал з відкритими даними про використання розпорядниками та одержувачами публічних коштів державного та місцевих бюджетів. Він входить до складу платформи відкритих даних у сфері публічних фінансів Є-Data. Вебпортал почав свою роботу 15 вересня 2015 року на виконання Закону України «Про відкритість використання публічних коштів» [4] та за підтримки волонтерів. Він надає доступ громадськості до інформації про використання публічних коштів розпорядниками та одержувачами коштів державного і місцевих бюджетів, суб'єктами господарювання державної і комунальної форм власності, Пенсійним фондом України та фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування. Це сприяє прозорості системи державних фінансів та процедур бюджетування, задовольняє інтереси та право громадськості на оперативне отримання достовірної інформації, а також підвищує відповідальність розпорядників та одержувачів бюджетних коштів на державному та місцевому рівнях. На вебпорталі в табличному та графічному вигляді доступна інформація про бюджетні зобов'язання, про платіжні трансакції на єдиному казначейському рахунку, про договори та стан їх виконання, звітність, зведені показники.

Таким чином, використання у навчальному процесі цих та багатьох інших ресурсів, розміщених у відкритому доступі, сприяє всебічній

підготовці студентів з усіх питань бюджетного права, застосування здобутих ними знань у практичній площині.

Слід також відзначити, що особливістю бюджетного законодавства є його динамічний розвиток. Бюджети в Україні приймаються щорічно, у зв'язку із чим бюджетне законодавство, як правило, зазнає змін та доповнень згідно із бюджетною політикою держави. Тому змістовне наповнення дисципліни «Бюджетне право» потребує постійного оновлення, що лягає на плечі викладача, щоб донести до студентів актуальний та достовірний матеріал. Це природні та звичні процеси, які притаманні були нашій державі у мирний час. Але після повномасштабного вторгнення РФ в Україну бюджетне законодавство зазнало значних змін. В умовах воєнного стану не діють та не застосовуються певні норми Бюджетного кодексу України, прийнята велика кількість підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють бюджетні відносини у цих екстремальних умовах. Ця інформація також повинна у повній мірі доноситись до студента.

З огляду на рух України до повноправного членства у Європейському Союзі, закріплений Конституцією України, важливо вивчати європейський досвід у вказаній сфері. Так, у країнах Європейського Союзу й інших зарубіжних державах дисципліни, що відповідають українському “Бюджетному праву”, як правило, інтегруються у більш широкий блок: public finance law, public finance, tax and public finance. А їх викладання поєднує юридичний, інституційний та управлінський підходи. Такі курси орієнтовані не лише на опис норм, а й на розуміння функцій бюджету, правового режиму публічних ресурсів, системи контролю та відповідальності.

Важливо, що в європейських університетах методика викладання від початку проектується як практико-орієнтована: студенти працюють із реальними документами (бюджет ЄС, національні бюджети, аудиторські звіти, регламенти), а не лише з абстрактними прикладами. Це добре видно в структурі навчальних курсів, присвячених праву публічних фінансів у ЄС, де

окрема увага приділяється не тільки змісту права, а й тому, як його вивчають: через семінари, дослідницькі завдання, кейси та проєкти [5].

Наприкінці зазначимо, що можна погодитись із позицією науковців [6, с. 247] про те, що правоосвітня політика України в питанні реформування вищої юридичної освіти цілком виправдано формує тенденцію до посилення практичних аспектів сучасних компетентностей майбутнього фахівця-юриста з метою гарантування його конкурентоздатності на ринку праці та забезпечення всіх секторів економіки й державного управління висококваліфікованими юристами. Водночас модернізація змісту навчально-методологічного комплексу не повинна відбуватися за рахунок максимального зменшення обсягу загальнотеоретичних знань у системі вищої юридичної освіти. В Україні має залишатися академічно-прикладна модель юридичної освіти, фундаментальність якої повинна забезпечуватися шляхом інтеграції базових фахових і вузькоспеціалізованих знань майбутніх фахівців, що тільки підвищить якість їх професійної підготовки. Такий підхід дасть змогу формувати модель юриста з більш широким світоглядом, що сприятиме подоланню правового нігілізму, зниженню рівня політичної корупції і злочинності в державі. Крім того, сучасна освітня політика держави має формувати комплексні (правові, педагогічні та етико-технологічні) засади очно-дистанційної форми здобуття вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Єдиний вебпортал використання публічних коштів Є-data. URL: <https://edata.gov.ua/>.
2. Open Budget Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/>.
3. Spending. Єдиний веб-портал використання публічних коштів. URL: <https://spending.gov.ua/new/>.

4. Про відкритість використання публічних коштів: Закону України від 11.02.2015 року № 183 – VIII (з наступними змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183-19#Text>.

5. European Union Public Finance. European Commission. URL: https://commission.europa.eu/system/files/2018-10/eu-public-finance-edition-5_2014_en_0.pdf.

6. Кузнєцова Н. С., Хоменко М. М., Гриняк А. Б. Удосконалення викладання галузевих юридичних дисциплін : науково-практичний посібник. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 248 с.

Кучерявенко Микола,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
професор кафедри податкового права,
академік (дійсний член) Національної академії
правових наук України,
доктор юридичних наук, професор

Криницький Ігор,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
директор Полтавського юридичного інституту,
академік (дійсний член) Національної академії
правових наук України,
доктор юридичних наук, професор,
старший науковий співробітник

ФІНАНСОВЕ ПРАВО В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ КЛАСИЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Чеська система вищої освіти є органічною складовою освітнього простору Європейського Союзу, ефективним каналом впровадження європейської ментальності в суспільне життя. Вища школа (Vysoká škola) цієї країни включає велику кількість різноманітних навчальних закладів як за

профілем підготовки фахівців, так і за типом. Що ж до загальної кількості вишів, то вона коливається в районі шістдесяти, при цьому майже тридцять закладів є державними. Тобто наразі в Чеській Республіці за вказаним критерієм склався відносний паритет приватного та державного секторів вищої освіти. Водночас кількісні параметри у відриві від якісних не дають об'єктивної та повної характеристики ситуації, що склалася в національній системі освіти. На якість вищої освіти та освітньої діяльності у всіх її проявах передусім впливає діяльність навчальних закладів університетського рівня. Серед усіх типів навчальних закладів, що функціонують сьогодні, вони є найбільш потужними, стабільними та авторитетними, слугують визнаним орієнтиром в організації освітнього процесу, в обранні пріоритетних векторів наукового пошуку та реалізації наявного потенціалу.

Історично склалося так, що в структурі системи освіти університет і насамперед класичний університет виступає найбільш стійким елементом [1, с.63]. Саме освітня, наукова та культурно-просвітницька діяльність класичних університетів має бути дороговказом для інших вищих навчальних закладів. Класичний університет є основою сучасного інституту вищої освіти та форм розвитку співробітництва на всьому освітньому просторі [1, с.64]. На таку оцінку аналізованого різновиду вишів впливає низка факторів. Так, вони є: 1) носіями традицій і зазвичай мають багату історію успіху; 2) найчисельнішими закладами за кількістю студентів і викладачів; 3) місцем концентрації знаних науковців, науково-педагогічних працівників високої кваліфікації, керівників наукових шкіл і стратегічних дослідницьких проектів. Класичні університети (в Україні їх ще називають академічними або традиційними [2, с.69]) здійснюють підготовку фахівців за широким спектром спеціальностей, при цьому вони мають найвищий показник працевлаштування випускників за фахом. Також для цих закладів притаманна багатовекторна, розвинена структура, що, окрім, навчальних і наукових підрозділів включає медійну, спортивну, культурну, музейну, видавничу компоненти тощо. Наведене сприяє тому, що вплив класичних

університетів виходить далеко за межі регіону розташування. Такий висновок, на нашу думку, є цілком справедливим незважаючи на конкретну модель вищої освіти (унітарну/єдину; бінарну/подвійну; інтегрованих університетів, яка притаманна більшості постсоціалістичних країн [3, с.221]), що обрана в конкретній державі. На таку оцінку передусім впливає не місце класичних університетів у вертикальній ієрархії вишів, оскільки будь-яке підпорядкування між ними відсутнє. Головними підставами для панування тези про неформальне лідерство класичних університетів є їх досягнення та перспективи, сталий розвиток і креативність, масштаб і значення.

У Чеській Республіці функціонує досить розгалужена мережа класичних університетів (як правило, це державні заклади вищої освіти). Натомість, підготовку правознавців здійснює тільки третина з них. У структурі таких класичних університетів, як Остравський університет (Ostravská Univerzita), Силезький університет (Slezská Univerzita), Університет Градець Кралове (Univerzita Hradec Králové), Університет Пардубіце (Univerzita Pardubice), Університет Яна Євангеліста Пуркіне в Усті-над-Лабем (Univerzita J.E.Purkyně v Ústí nad Labem), Університет Томаша Баті в Зліні (Univerzita Tomáše Bati v Zlíně) та в Південночеському університеті в Чеських Будейовицях (Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích) немає факультетів і кафедр правового спрямування: ці виші взагалі не готують юристів. Відсутність у студентів можливості обрання в окреслених закладах освітніх програм з права передусім зумовлена тією обставиною, що вони набули університетського статусу відносно нещодавно. Так, Остравський, Силезький університети, а також Південночеський університет в Чеських Будейовицях та Університет Яна Євангеліста Пуркіне в Усті-над-Лабем були утворені у 1991 році, Університет Пардубіце – у 1994 році, Університет Градець Кралове – в 2000 році, Університет Томаша Баті в Зліні – в 2001 році. Від часу утворення цих закладів вищої освіти питання щодо розширення спектру спеціальностей за рахунок правознавства і включення юридичних факультетів до структури цих вишів якщо й

обговорюється, то у контексті стратегічного планування, а не як завдання на найближчі роки. Такий підхід має об'єктивні підстави, адже аналізовані університети створювалися на базі спеціалізованих інститутів та/або факультетів (педагогічних, сільськогосподарських, технічних) шляхом їх об'єднання та розбудови. Реалії сьогодення такі, що наведені заклади й досі не мають належної інфраструктури, фахового науково-педагогічного персоналу, досвіду в організації навчального процесу з підготовки правників. До речі, неможливість їх наближення до моделі класичного університету, що склалася ще в середньовічній Європі, коли юридичний факультет визначався як один із чотирьох обов'язкових компонентів організаційної побудови, певним чином актуалізує дискусію щодо належності зазначених вишів до класичних університетів. На наш погляд, віднесення конкретного університету до класичних, у разі якщо він не готує юристів (бакалаврського, магістерського і докторського рівнів) потребує додаткової аргументації.

За подальшого розгляду національної специфіки підготовки юристів в університетах аналізованої категорії, слід також враховувати, що кількість їх у Чехії доволі обмежена й всі вони є справжніми флагманами вищої освіти, знаними в Європі багатопрофільними вишами з багатою історією та сталими традиціями. До них належать: Університет Масарика (Masarykova univerzita), що функціонує в Брно з 1919 року; найстаріший університет країни – Карлів Університет (Univerzita Karlova), заснований в Празі в 1347 році; найстаріший університет Моравії – Університет Палацького в Оломоуці (Univerzita Palackého v Olomouci), заснований в 1573 році; Західночеський університет у Плзні (Západočeská univerzita v Plzni), заснований в 1991 році. Можливість підготовки юристів в такому відносно «молодому» класичному університеті як Західночеський, є винятком із загального правила. На нашу думку вона забезпечена потужною базою, на якій він був заснований, адже важливішою зі складових при його утворенні став вже функціонуючий на той час університет (Університет машинобудування та електротехніки). Водночас, необхідно зауважити, що в кожному з наведених закладів вищої освіти

функціонує спеціалізований підрозділ – юридичних факультет (právnícká fakulta).

Ще одна їх спільна риса, яка має особливу важливість у контексті теми нашого дослідження – це обов’язкова наявність у структурі зазначених факультетів спеціалізованих кафедр до «зони відповідальності» яких належить викладання дисциплін фінансово-правового циклу. Відтак інтереси науково-педагогічних працівників зосереджені в межах фінансово-правової галузі, яка вважається у Чехії традиційною та загальноновизнаною галуззю права [4, с.7]. Натомість це не виключає й більш широкого фокусу прикладання зусиль: або на рахунок розгляду проблематики адміністративно-правового регулювання, або у напрямку аналізу окремих аспектів економічної діяльності, теорії суспільних фінансів. При цьому, у розумінні чеських правознавців, галузь фінансового права та фінансової науки є передусім юридичною наукою, а не економічною [5, с.964]. Така ситуація знаходить своє відображення в назві відповідних базових підрозділів вишів: кафедра адміністративного права і фінансового права (Університет Палацького), кафедра фінансового права та національної економіки (Західночеський Університет і Університет Масарика), кафедра фінансового права та фінансової науки (Карлів Університет). Їх назва є двокомпонетною і саме фінансове право слугує об’єднуючим фактором.

Особливості наведеного підходу зумовлені традиціями конкретного університету. Звернемося до досвіду трансформації згаданої кафедри фінансового права та фінансової науки. Вона є правонаступником самостійної кафедри фінансового права та фінансів, яка була створена на юридичному факультеті Празького університету ще у 1980-х роках [4, с.10]. Взагалі ж ретроспективний аналіз дозволяє стверджувати, що предмет фінансової науки, включаючи фінансове право, почав викладатися у цьому виші ще у другій половині XVIII століття. У 1803 році вони були об’єднані в один предмет під назвою «Фінансова наука з особливим акцентом на австрійське фінансове законодавство». Такий підхід зберігся і після

створення незалежної Чехословаччини та проіснував до 1949 року. Змінено було лише назву предмету – «Фінансова наука з особливим акцентом на чехословацьке фінансове законодавство» [4, с.8]. Як бачимо, підхід до специфічного поєднання фінансових і правових складових у Карловому університеті має багато столітню історію. Ми не є прихильниками подібного рішення. Дійсно, взаємопов'язаність економічного/фінансового та правового складників у контексті публічної фінансової діяльності є цілком природньою для тих часів, їх не варто розглядати як відірвані сегменти й нині. Натомість до сучасних трендів розвитку науки належить відхід від універсалізації, від багатопрофільності на користь спеціалізації. Отже, нам більше імпонує вітчизняний підхід, коли формуються самостійні кафедри, що мають єдину фінансово-правову спеціалізацію. Така принципова позиція успішно реалізована в Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого та в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка.

Апріорі європейська наукова спільнота визнає важливість фінансового права (як галузі права, юридичної науки та сфери правозастосування), отже викладання цього предмету в закладах університетського рівня є природнім педагогічним рішенням. Натомість підходи до визначення місця фінансового права в навчальному процесі, формату професійного менторства, обсягу навчального навантаження і навіть варіантів назви дисципліни суттєво різняться. Це об'єктивна реальність, що зумовлена наступними ключовими факторами: а) належністю правових систем держав до різних правових сімей; б) наявністю соціалістичних рудиментів, адже деякі держави тривалий час входили до радянського блоку; в) специфікою національної освітньої моделі, традиціями вищої школи конкретної держави; г) автономією університетів у прийнятті рішень стосовно організації освітнього процесу та наукових досліджень; д) функціонуванням у країні кількох наукових шкіл (центрів) фінансового права. Слід зазначити, що наразі в Європейському Союзі відсутня й стандартизація методики викладання фінансового права. Вища

освіта Чеської Республіки не є винятком, вона також зазнає впливу наведених чинників. Водночас попри різну інтерпретацію фінансового права класичні університети Чехії у важливих питаннях дійшли спільної позиції. Вивчення досвіду роботи зазначених профільних кафедр дає підстави стверджувати, що фінансове право виступає базовою дисципліною, спільним ядром і «стартовим» предметом фінансово-правового циклу, визначає назву цього предметного пулу. Це логічне і виправдане рішення. Не поринаючи в детальний аналіз всієї гами фінансово-правових дисциплін наведемо тільки окремі міркування з обраних підходів.

У Західночеському Університеті фінансове право викладається як на трирічній бакалаврській програмі, так і на п'ятирічній магістерській програмі. Зокрема, до переліку обов'язкових предметів внесені «Основи національної економіки і фінансового права» (2 курс бакалаврату та магістратури, 4 кредити) та «Фінансове право для державного управління» (3 курс бакалаврату / 4 курс магістратури, 9 кредитів), до обов'язково-факультативних – «Вибрані розділи фінансового права» (3 курс бакалаврату та магістратури, 3 кредити). Навчальними планами передбачено підготовку та захист бакалаврської / магістерської дисертації, фінансове право включено до предметів, які може обрати студент. Юридичний факультет університету також забезпечує реалізацію спеціалізованого проєкту «Прикладні питання фінансового права».

Карлів Університет забезпечує викладання аналізованої дисципліни на магістерському та докторському рівнях. Так, «Фінансове право» є обов'язковим предметом на 4 курсі (9 кредитів). До обов'язково-факультативних предметів віднесено «Судовий імітаційний процес з фінансового права» (3 курс 8 кредитів). Дипломний семінар з фінансового права (5 курс, 6 кредитів) є обов'язковою дисципліною, при підготовці відповідної дипломної роботи. Важливо також зазначити, що на магістерській програмі «Право та юридична наука» передбачено модуль профілювання «Фінансове право». Навчання на докторському рівні можливо

за програмою «Фінансове право і фінансова наука», що включає, зокрема, докторський семінар «Фінансове право і фінансова наука», курс «Теоретична та методологічна специфіка науки фінансового права» та державний докторський іспит (усний іспит та захист дисертації з фінансового права).

Університет Масарика дає можливість вивчати фінансове право на різних програмах бакалаврського та магістерського рівнів. Так, при підготовці бакалаврів за програмою з державного управління для спеціалізацій «Міжнародні бізнес дослідження», «Теорія та практика кримінального та адміністративного процесу» обов'язково викладаються «Основи фінансового права» (2 курс, 7 кредитів), для спеціалізації «Старший судовий інспектор» цей предмет є обов'язково-факультативним, для спеціалізації «Криміналістична студія» – його взагалі не передбачено. Для програми бакалаврського рівня «Фінанси та право» є обов'язковими дисциплінами «Фінансове право» (1 курс, 4 кредити), «Фінансове процесуальне право» (2 курс 5 кредитів), обов'язково-факультативною – «Європейське фінансове право» (2 курс 3 кредити). Бакалаврська програма з права та юридичних наук передбачає обов'язкове вивчення «Основ фінансового права» (3 курс, 7 кредитів). Навчальний план магістерської програми з права та юридичних наук включає фінансове право до переліку обов'язкових предметів (4 і 5 курси, 12 кредитів). Ця дисципліна є найбільшою за тривалістю та обсягом навантаження в Чехії. «Європейське фінансове право» (3 курс, 3 кредити) є обов'язково-факультативною дисципліною. Окремо слід зауважити, що фінансове право є одним із предметів державного випускного іспиту.

В Університеті Палацького в Оломоуці на бакалаврській програмі «Право в державному управлінні» обов'язковим є вивчення дисципліни «Основи фінансового права» (2 курс, 5 кредитів), до обов'язково-факультативних предметів включено «Порівняльне фінансове та податкове право» (3 курс, 4 кредити). Магістерська програма з права передбачає вивчення фінансового права як обов'язкової дисципліни (4 курс, 10

кредитів), як обов'язково-факультативного предмету – «Порівняльного фінансового та податкового права» (4 курс, 4 кредити). Фінансове право також є одним із п'яти предметів випускного державного іспиту.

Отже, в усіх класичних університетах Чехії, які здійснюють підготовку юристів фінансове право є обов'язковим предметом для магістерського рівня, «Основи фінансового права» – обов'язковим або обов'язково-факультативним для бакалаврського рівня. Викладання дисциплін фінансово-правового циклу забезпечується профільними кафедрами. Окремі науково-педагогічні рішення яких можуть бути впроваджені у нашій державі задля оптимізації підготовки майбутніх правознавців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мацера С.М., Олійник Л.Г. Оцінка стану розвитку вищих навчальних закладів в Україні. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки*. 2018. Вип. 56. С. 60 – 66.
2. Жижко Т.А. «Класичний» і «не класичний» університет в умовах розвитку національної освіти. *Наукова парадигма. Філософія. Політологія. Соціологія*. 2011. Випуск 99. С. 62 – 72.
3. Сисоева С.О., Кристопчук Т.Є. Освітні системи країн Європейського Союзу: навчальний посібник. Рівне: Овід, 2012. 352 с.
4. Milan Bakeš, Marie Karfíková, Petr Kotáb, Radim Boháč. Pojetí Finančního práva v České Republice. *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*. Volume 56. Issue 4 (2010). P. 7 – 15.
5. Radim Boháč. Finanční právo a finanční věda. *Právník*. 2011. №11. P. 963–971.

Монаєнко Антон,
Інститут правотворчості та
науково-правових експертиз НАН України,
головний науковий співробітник,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

ТОНКОЩІ ВИКЛАДАННЯ ФІНАНСОВО-ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН З УРАХУВАННЯМ ПРАВА ЄС

Аби викладати фінансово-правові дисципліни з урахуванням права ЄС у закладах вищої освіти під час підготовки відповідних фахівців, викладачу важливо інтегрувати окремі положення права ЄС у класичні категорії фінансового права. Це потрібно як для академічної повноти, так і для підготовки здобувачів вищої освіти до практичної роботи у відповідних державних структурах та компаніях в умовах вступу України до ЄС.

Враховуючи сучасні виклики, які стоять перед Україною в частині виконання її міжнародно-правових зобов'язань у сфері євроінтеграції, є доцільним, перш за все, пояснювати здобувачам вищої освіти ЗВО, що фінансове право держави більше не є суто національним, а формується під впливом норм первинного (установчі договори ЄС) та вторинного (регламенти, директиви) права ЄС, яке фактично задає стандарти та рамки розвитку українського фінансового права; продемонструвати застосування принципу верховенства права в ЄС з урахуванням практики Суду справедливості ЄС і вплив цього принципу на національні фінансово-правові відносини держав-членів ЄС; пояснювати, що право ЄС впливає на національне фінансове право як безпосередньо (прямо через регламенти та директиви ЄС), так і опосередковано (через гармонізацію чинного законодавства з правом ЄС).

В контексті податкового права доцільно звернути увагу про відсутність гармонізації прямих податків, пояснювати здобувачам вищої освіти особливості застосування Директиви Ради 2006/112/ЄС від 28 листопада 2006

року про спільну систему податку на додану вартість [1]; Директиви Ради (ЄС) 2020/262 від 19 грудня 2019 року про загальний режим акцизного збору [2]; директив ЄС, які встановлюють правила оподаткування акцизним збором споживання енергетичних продуктів та електроенергії, спирту та алкогольних напоїв, обробленого тютюну, а також застосування положень Директиви Ради 2011/16/ЄС від 15 лютого 2011 року про адміністративну співпрацю у сфері оподаткування та про скасування Директиви 77/799/ЄЕС [3].

При викладанні податкового права не можна оминати розгляд особливостей впливу свободи руху капіталу, послуг та економічної діяльності на податкові системи держав-членів ЄС; пояснювати правила ЄС щодо державної допомоги відповідно до статей 107-109 Договору про функціонування ЄС як обмеження для податкових пільг, а також адміністративну практику Європейської Комісії з означеного питання.

При викладанні бюджетного права доцільно ознайомити здобувачів вищої освіти з тим, як формується та функціонує бюджет ЄС, зокрема, власні ресурси, багаторічні фінансові рамки; як відбувається розподіл фінансування; порівнювати національний бюджетний процес з механізмами фіскальної дисципліни ЄС; як функціонують інститути фінансового контролю ЄС (Європейський суд аудиторів, Європейське управління з боротьби з шахрайством (OLAF)); як відбувається захист фінансових інтересів ЄС.

Також доцільно спрямовувати здобувачів вищої освіти під час викладання фінансово-правових дисциплін на певні практичні кейси, зокрема, використання рішень Суду справедливості ЄС у податкових справах, з питань справляння імпортного мита, державної допомоги в частині надання податкових пільг, порівнювати українські норми фінансового права з нормами права ЄС (наприклад, щодо справляння ПДВ, акцизного збору та імпортного мита та підстав звільнення від їх сплати), а також пропонувати здобувачам вищої освіти практичні кейси Європейської Комісії та Суду

справедливості ЄС щодо того, як змінилося б вирішення тої чи іншої справи при застосуванні положень права ЄС.

Так, яскравим прикладом є практика визначення незаконної державної допомоги на прикладі рішення Суду справедливості ЄС від 10 вересня 2024 року у справі C-465/20 P Commission v Ireland and others (справа Apple), яке підкреслило, що, хоча держави-члени мають суверенітет у сфері прямого оподаткування, вони зобов'язані дотримуватися правил ЄС щодо державної допомоги та не спотворювати конкуренцію на внутрішньому ринку в результаті прийняття відповідних податкових заходів щодо певних економічних операторів. Це означає, що податкові рішення держави-члена, які надають вибіркові переваги окремим економічним операторам, можуть розглядатися як несумісна з внутрішнім ринком ЄС державна допомога, навіть якщо вони відповідають національному законодавству цієї держави-члена. Також рішення Суду ЄС у справі C-465/20 P створює прецедент для оцінки податкових рішень інших держав-членів, підкреслюючи необхідність відповідності національних податкових практик правилам ЄС щодо державної допомоги. Справа стає новим етапом у практиці Європейського Союзу щодо протидії та моніторингу т.зв «податкових гаваней», що може свідчити про сигнал бізнесу [4].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Директива Ради 2006/112/ЄС від 28 листопада 2006 року про спільну систему податку на додану вартість. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02006L0112-20250414&qid=1760040829622>.

2. Директива Ради (ЄС) 2020/262 від 19 грудня 2019 року про загальний режим акцизного збору. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32020L0262&qid=1760040963274>.

3. Директиви Ради 2011/16/ЄС від 15 лютого 2011 року про адміністративну співпрацю у сфері оподаткування та про скасування Директиви 77/799/ЄЕС. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/16/oj/eng>.

4. Монаєнко А., Смирнова К. Податковий спір – «справа Apple»: нові роздуми для бізнесу. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/podatkoviy-spir--sprava-apple-novi-rozdumi-dlya-biznesu.html>.

Музика-Стефанчук Оксана,
Навчально-науковий інститут права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри фінансового права,
член-кореспондент Національної академії
правових наук України,
доктор юридичних наук, професор

ПРО МАЙБУТНЄ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ПРАВО ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ»

Акумулявання, розподіл та використання фінансових ресурсів у сучасній демократичній державі здійснюється у правовому полі. Йдеться власне про обіг ресурсів, пов'язаних із публічним фінансовим інтересом. Тут можна вести мову про правове регулювання відносин у сфері публічних фінансів. Там, де присутній публічний фінансовий інтерес, правове регулювання відповідних відносин здійснюється в імперативному порядку, де такий інтерес відсутній – у диспозитивному порядку. Поєднання публічних фінансів та публічного фінансового інтересу яскраво розкривається у межах публічної фінансової діяльності, публічної фінансової політики та їх правового регулювання. Можна стверджувати, що сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини, які виникають у процесі публічної фінансової діяльності, а також фінансової діяльності інших суб'єктів, на яких державою покладені завдання з реалізації публічних фінансових інтересів, часто охоплюється поняттям «фінансове право». Водночас, доктринальні положення будь-якої галузі права так чи інакше потребують опрацювань, перегляду, оновлення. Фінансове право не є

виключенням, з огляду хоча б на чималі зміни в законодавстві, на виникнення нових суб'єктів, нових фінансових інструментів тощо.

Які зміни відбулися у сфері публічних фінансів? Вплив політики на фінансові відносини виявився у формуванні своєрідного пласту фінансових правовідносин, а саме – у сфері політичних фінансів (фінансування політичних партій, їх фінансова звітність тощо). Тут варто згадати Закон України «Про політичні партії в Україні» від 5 квітня 2001 р. Відносини у сфері публічно-приватного партнерства також частково належать до предмета фінансово-правового регулювання (див.: ст. 9 Закону України «Про державно-приватне партнерство» від 1 липня 2010 р.). З розвитком ринку публічних закупівель, відносини у цій галузі також потрапили під фінансово-правове регулювання (Закон України «Про публічні закупівлі» від 25 грудня 2015 р.).

Коли говоримо про фінансування публічних потреб за рахунок небюджетних коштів у контексті фінансово-правового регулювання, то маємо на увазі залучення коштів від міжнародних організацій, зарубіжних країн. Особливо яскраво це виявляється під час війни, пандемії тощо.

У предметі фінансового права також з'явилися відносини у сфері сталого фінансування. Йдеться, зокрема про політику НБУ щодо розвитку сталого фінансування на період до 2025 р.

У фінансово-правовій науці тривалий час панівним був підхід, відповідно до якого предмет фінансового права розглядався виключно крізь призму публічної фінансової діяльності (а ще раніше – через фінансову діяльність держави). Водночас реалії сучасності змусили переглянути предмет цієї галузі права, адже виникли публічні відносини, пов'язані із приватними фінансами. Йдеться, зокрема, про відносини у сфері державного фінансового моніторингу та державного контролю за приватними фінансами відповідно до Закону України від 6 грудня 2019 р. «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового

знищення». Також контроль за приватними фінансами здійснюється відповідно до Закону України від 14 жовтня 2014 р. «Про запобігання корупції». Отже, кошти фізичних осіб також у певних випадках стають об'єктами фінансово-контрольних правовідносин.

Ще одна масштабна сфера публічних фінансових відносин – це міжнародні фінанси. Дійсно, в умовах зростання міжнародного співробітництва у публічній та приватній фінансовій сфері особливо актуальним є питання формування міжнародного фінансового права. Про такі зміни у публічних фінансах ми раніше вже писали [1].

Варто зазначити, що останнім часом в юридичній науці особливо загострилися дискусії стосовно того, а що саме являє собою фінансове право, яким терміном коректніше оперувати «фінансове право» чи «право публічних фінансів». Коли говоримо про традиційний для української правничої школи підхід (здебільшого він є успадкованим від радянської науки фінансового права), то звичним поняттям є власне «фінансове право».

Відмітимо, що зарубіжні автори ще ХХ ст. використовували у своїх роботах терміни «публічні фінанси», «публічні фонди», «публічні видатки», «публічні доходи», які у радянській літературі перекладалися як «державні фінанси», «державні фонди», «державні видатки», «державні доходи» заради відповідності термінології, що використовувалася в радянському фінансовому праві. У ті часи все «публічне» фактично стало ототожнюватися з «державним», внаслідок чого термін «державне» повністю замінив собою термін «публічне». Прикладом такої трансформації термінів при їх перекладі є робота відомого класика фінансового права – французького вченого П.-М. Годме, яка мовою оригіналу має назву «Finances publiques, politique financière, budget et trésor» (при дослівному перекладі – «Публічні фінанси, фінансова політика, бюджет і казначейство»). Ця праця вийшла друком також в перекладі російською мовою у видавництві «Прогрес» у 1978 р. під назвою «Фінансове право». І цю роботу досі рекомендують у курсі фінансового права у багатьох вітчизняних закладах вищої освіти саме у

перекладеному, адаптованому до радянських правових конструкцій варіанті. Нині варто з особливою увагою ставитись до радянських перекладів юридичної літератури.

Якщо звернутися до зарубіжної юридичної науки, то можна зустріти інші назви, пов'язані із фінансово-правовим регулюванням, із публічними фінансами тощо. І загалом саме другий підхід поступово, повільно знаходить свій прояв у фінансовому праві України як навчальній дисципліні. Йдеться власне про поєднання фінансового права та публічних фінансів. Так, у Навчально-науковому інституті права Київського національного університету імені Тараса Шевченка для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня на другому та четвертому курсах пропонуються навчальні дисципліни «Фінансове право» та «Правове регулювання публічних фінансів». Друга дисципліна передбачає поглиблене вивчення новітніх фінансових правовідносин з урахуванням, зокрема, європейських підходів до їх регулювання. Проте тут виникає проблема із розмиванням предмета галузі праві – від класично публічної галузі ми переходимо до комплексної галузі. Загалом, комплексність не має нічого поганого – для здобувачів освіти корисним є вивчення різногалузевих питань правового регулювання фінансів. Водночас, є й свої ризики: зокрема, визначення суб'єктного складу тих чи інших фінансових правовідносин, виокремлення публічного елемента в таких відносинах. На сьогодні вже склалися об'єктивні причини для зміни не стільки предмета правового регулювання галузі фінансового права, скільки для зміни навчальної дисципліни, яка не прив'язується до вивчення виключно публічної фінансової діяльності державно-владних суб'єктів. І йдеться саме про навчальну дисципліну «Право публічних фінансів».

Так, що ж сьогодні має викладатися сучасним здобувачам юридичної освіти? На наше глибоке переконання, треба відходити від навчальної дисципліни «Фінансове право» і переходити до «Права публічних фінансів», де слід розглядати основи правового регулювання та міжгалузеві аспекти

публічних фінансів у поєднанні із напрямками сучасної публічної фінансової політики [2]. При цьому не йдеться про виключно управлінський чи адміністративний аспект відповідних відносин, оскільки є процеси формування та реалізації політик. Запровадження та вивчення такої дисципліни дозволяє вітчизняним здобувачам юридичної (правничої) освіти бути максимально конкурентними із зарубіжними колегами, які вивчають право публічних фінансів крізь призму реалізації напрямів сучасної публічної фінансової політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Музика-Стефанчук О.А. Від фінансового права до правового регулювання публічних фінансів (національний, зарубіжний та міжнародний аспект). Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 6. С. 261-265. URL: http://lsej.org.ua/6_2022/61.pdf.
2. Музика-Стефанчук О.А. Фінансове право крізь призму публічної фінансової політики. Слово Національної школи суддів України. 2023. № 3 (44). С.85-93. URL: http://slovo.nsj.gov.ua/images/pdf/2023_3_44/NSJ_0323.pdf.

Нога Петро,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,

аспірант кафедри податкового права,

асистент Полтавського юридичного інституту

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ПОДАТКУ В КУРСІ ПОДАТКОВОГО ПРАВА В КОНТЕКСТІ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ОБІГУ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ

Сучасні трансформаційні процеси в системі публічних фінансів України зумовлюють потребу перегляду підходів до професійної підготовки фахівців у галузях фінансового та податкового права.

Одним із важливих інструментів державного впливу на економічні та екологічні процеси є екологічний податок, функціональна роль якого значно виходить за межі традиційного фіскального навантаження.

За своїм змістом він виступає загальнодержавним обов'язковим платежем, що справляється з фактичних обсягів викидів, скидів, розміщення відходів та інших видів шкідливого впливу на довкілля, а також у зв'язку з тимчасовим зберіганням окремих видів радіоактивних відходів.

У контексті євроінтеграції та переходу до принципів сталого розвитку екологічне оподаткування стає індикатором здатності держави забезпечити баланс між економічними інтересами, фіскальними потребами бюджету та екологічною безпекою, а отже – важливим предметом наукової і навчальної уваги.

Тема екологічного податку має складну й багаторівневу правову природу. Вона пов'язана одночасно з податковим правом, як підгалуззю фінансового права, з власне фінансовим правом, яке регламентує рух публічних грошових фондів, а також з екологічним правом, що визначає правові засади охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів і запобігання шкідливому впливу господарської діяльності.

До цього додаються міжнародні стандарти, зокрема підхід «polluter pays», практика ЄС у сфері «зеленого» оподаткування [1] та напрацювання доктрини сталих фінансів [2].

Тому методика викладання теми екологічного податку не може зводитися до простого викладу норм Податкового кодексу України. Вона має бути спрямована на формування комплексу навичок – аналітичних, критичних, практикоорієнтованих та міждисциплінарних.

Екологічний податок посідає особливе місце в системі податкових надходжень, адже має подвійне призначення: фіскальне та регуляторне. З одного боку, це загальнодержавний обов'язковий платіж, що забезпечує надходження до бюджетів різних рівнів (ст.ст.29, 68¹ Бюджетного кодексу України) і формує дохідну частину системи публічних фінансів. З другого

боку, сам факт запровадження податку на забруднення довкілля, викиди, скиди та розміщення відходів покликаний змінювати поведінку платників, стимулюючи їх до впровадження природоохоронних заходів, модернізації виробництва та запровадження екологічних стандартів.

Таким чином, екологічний податок виступає водночас фінансовим і правовим інструментом екологічної політики держави. Ефективність цього інструменту безпосередньо залежить від якості підготовки майбутніх юристів, податківців, фінансистів та управлінців, які повинні не лише розуміти алгоритм його нарахування, а й усвідомлювати логіку його побудови, економіко-правові наслідки та місце у комплексі еко-фінансового регулювання.

Окремий дискусійний аспект стосується правової природи екологічного податку. У науковій літературі його характеризують то як «специфічний податок компенсаційного типу», то як різновид екологічного платежу, то як класичний елемент системи загальнодержавних податків, який відрізняється лише об'єктом оподаткування [3].

Ця подвійність (або навіть множинність) природи відображається і в навчальному процесі: студентам важко чітко окреслити, де закінчується власне податково-правовий аспект і починається екологічно-правовий вимір, як співвідносяться фіскальна та регуляторна функції, яким чином кошти, отримані від сплати екологічного податку, далі циркулюють у системі публічних фінансів. Для формування зрілої правової позиції необхідно навчати здобувачів освіти проводити комплексний аналіз: від визначення платників, об'єкта, бази й ставок до оцінки реальних екологічних наслідків і бюджетного ефекту. Саме тут методика викладання має виходити за межі чисто догматичного підходу, пропонуючи студентам аналітичні, порівняльні та оціночні завдання.

Додатковою складністю виступає міждисциплінарність теми. Екологічний податок перебуває на перетині кількох галузей права: податкового, бюджетного, фінансового та екологічного тощо.

Для студента це означає необхідність поєднувати знання з різних навчальних курсів: розуміти екологічні стандарти та категорії, орієнтуватися у бюджетному законодавстві та логіці розподілу публічних фондів, володіти інструментарієм податкових правовідносин і правового механізму податку.

Якщо в освітньому процесі ці компоненти подаються розірвано, фрагментарно, студент формує поверхневе уявлення про екологічний податок як ще один «рядок» у переліку податків. Тому важливим методичним завданням є побудова навчального матеріалу таким чином, щоб здобувачі бачили взаємозв'язки між нормами, розуміли, як рішення законодавця щодо ставок чи пільг впливають на стан довкілля, поведінку платників та наповнення бюджетів.

Серйозною методичною проблемою є також недостатність практичних кейсів. Українська судова практика щодо екологічного податку поки що не є масовою, питання адміністрування часто вирішуються на рівні податкових консультацій та позицій контролюючих органів, а статистика використання коштів від екологічного податку на природоохоронні заходи не завжди є повною та прозорою.

У такій ситуації викладач змушений звертатися до зарубіжного досвіду, до узагальнених моделей та до моделювання умовних ситуацій, що, з одного боку, розширює горизонт пізнання студентів, а з іншого – вимагає ретельної адаптації прикладів до вітчизняних правових реалій.

У сучасних освітніх програмах із податкового права дедалі частіше проголошується перехід від інформаційного до компетентнісного підходу.

Це означає, що в центрі уваги опиняється не лише обсяг знань, а й здатність студента застосовувати їх для розв'язання конкретних практичних завдань. У випадку теми екологічного податку доцільно структурувати навчальний матеріал у вигляді низки взаємопов'язаних блоків, кожен з яких завершується практичним завданням: від аналізу норм розділу VIII Податкового кодексу України, що регулює екологічний податок, до

розроблення пропозицій щодо вдосконалення правового механізму його справляння.

При цьому важливо, щоб студент не лише відповідав на запитання «хто?», «що?», «скільки?», але й умів показати, як саме цей податок впливає на поведінку суб'єктів господарювання, які можливі схеми ухилення і як їх можна мінімізувати через правові інструменти.

Ключовим інструментом формування навичок є кейсовий метод, порівняльні завдання (щодо аналізу, побудови екологічного оподаткування в окремих країнах ЄС), інтерактивні вправи, підготовка міні-аналітичних звітів щодо ефективності чинної моделі екологічного оподаткування в Україні, визначення її сильних і слабких сторін, порівняння з альтернативними моделями, запропонованими в доктрині чи реалізованими в інших державах, контент аналіз інформації опублікованої в засобах масової інформації.

Суттєво підсилює навчальний ефект використання цифрових інструментів. Це може бути робота з відкритими державними даними про надходження екологічного податку і напрями їх використання, з електронними базами екологічного моніторингу, з онлайн-калькуляторами викидів і податкового навантаження, а також із візуалізацією даних за допомогою інтерактивних дашбордів. Залучення до навчального процесу хмарних платформ для спільної роботи (Google Workspace, Padlet, Miro тощо) [4] дозволяє організовувати групові проекти, обговорення, спільне створення карт, схем, таблиць, що відображають рух коштів екологічного податку в системі публічних фінансів.

Таким чином студенти не лише краще запам'ятовують матеріал, а й опановують сучасні інструменти, якими користуються практикуючі юристи, аналітики та державні службовці.

Оцінювання результатів навчання в контексті компетентнісного підходу також має бути переорієнтоване. Традиційні тестові форми доцільно поєднувати з письмовими аналітичними роботами, проектними звітами, усними презентаціями та оцінюванням участі у рольових іграх. Важливо

розробляти чіткі критерії, які дозволяють оцінити не тільки правильність наведених норм, а й глибину розуміння правової природи екологічного податку, логіку побудови аргументації, здатність зіставляти різні моделі регулювання, робити висновки щодо ефективності того чи іншого підходу. Це сприяє прозорості оцінювання і мотивує студентів працювати не стільки на «зубріння», скільки на осмислення й застосування знань.

Очікуваний освітній ефект від впровадження описаної методики полягає у формуванні в студентів цілісного уявлення про екологічний податок як інструмент публічних фінансів і водночас як механізм екологічної політики. Вони набувають компетентностей, що дозволяють їм аналізувати, тлумачити та застосовувати норми права, відслідковувати зміни законодавства, критично оцінювати вплив податкових рішень на стан довкілля, бюджетну систему, економічну активність суб'єктів господарювання. Це, у свою чергу, сприяє формуванню нової генерації фахівців, спроможних брати участь у розробленні й реалізації реформ у сфері публічних фінансів, включаючи реформу екологічного оподаткування.

Разом із тим методика викладання екологічного податку потребує подальшого вдосконалення. Серед ключових викликів – нестача якісних вітчизняних кейсів із судової та адміністративної практики; обмежена доступність детальної інформації про фактичне використання коштів екологічного податку на природоохоронні заходи; недостатня забезпеченість навчального процесу сучасними інтерактивними матеріалами; потреба у систематичному підвищенні кваліфікації викладачів у частині як змісту екологічного оподаткування, так і сучасних педагогічних технологій. Перспективним видається створення спільних освітніх ресурсів – електронних збірників кейсів, методичних рекомендацій, симуляційних сценаріїв; розвиток міжкафедральних і міжвузівських проєктів, що поєднують зусилля кафедр фінансового, екологічного й адміністративного права; розширення співпраці з органами державної влади Державною

екологічною інспекцією України, Державною податковою службою України), органами місцевого самоврядування тощо.

Підсумовуючи, можна констатувати, що формування навичок аналізу та застосування норм про екологічний податок є важливим елементом підготовки майбутніх фахівців у галузі податкового та фінансового права. Інтерактивна, міждисциплінарна та компетентнісно орієнтована методика викладання, яка спирається на кейсовий метод, проєктну роботу, рольові ігри, цифрові інструменти та симуляції, дозволяє студентам глибше зрозуміти правову природу екологічного податку, побачити його місце в системі публічних фінансів та забезпечує їх готовність до практичної професійної діяльності в умовах постійних змін законодавства та сучасних екологічних викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ямкух Н. Я., Савенкова В. Г. Міжнародний досвід та фінансово правове регулювання «зеленого» оподаткування: виклики та перспективи. *Право та інновації*. 2024. № 8. С. 73–81.
2. Національний банк України Політика щодо розвитку сталого фінансування на період до 2025 року. Київ. 2024. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Policy_rozvytok-stalogo-finansuvannja_2025.pdf
3. Шульга Т. М. Правове регулювання екологічного податку в Україні. *Право і суспільство*. 2013. № 6-2. С. 291–294.
4. Барікова А., Жернаков М., Карпушин Г., Кучерявенко М., Ханова Р. Та ін. Навчальний посібник з податкового права. Харків : Право, 2024. 496с.

Савенкова Владислава,
Навчально-науковий інститут права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
асистент кафедри фінансового права,
кандидат юридичних наук

КОМПЕТЕНТІСНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ВИКЛАДАННЯ ПРАВА ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Інтеграція України у європейський правовий простір стратегічно актуалізує необхідність перегляду освітньої парадигми, особливо у сфері дисциплін, що формують розуміння функціонування системи публічних фінансів. Це сприяє підвищенню якості підготовки майбутніх фахівців, зміцненню академічної доброчесності та наближенню національної правової школи до європейських стандартів.

Адаптація національного фінансового законодавства до *acquis communautaire* Європейського Союзу висуває безпрецедентні вимоги до освітньої методології, яка мусить забезпечити підготовку майбутніх фахівців, здатних реалізувати своє право на працю в умовах змін та невизначеності воєнного часу. Цей процес виходить за межі суто формального оновлення робочих навчальних програм і передбачає переосмислення сутності навчання. Ми повинні чітко розуміти, що сучасний бакалавр чи магістр – це не просто носій знань. Це фахівець, який має продемонструвати конкретні результати навчання.

Стратегічним інструментом забезпечення співставності результатів української юридичної освіти із зовнішніми вимогами є співвідношення Національної рамки кваліфікацій (НРК) [1] з Європейською рамкою кваліфікацій для навчання впродовж життя (ЄРК) [2]. Ця уніфікація, ґрунтується на національних стандартах і принципах забезпечення якості освіти, враховує вимоги ринку праці до компетентностей працівників та запроваджується з метою гармонізації норм законодавства у сферах освіти і

соціально-трудових відносин, що забезпечує прозорість та міжнародне визнання кваліфікацій. НРК фокусується на п'яти ключових дескрипторах компетентностей:

- знання: трансформація суто нормативного засвоєння положень (наприклад, Бюджетного кодексу України) у глибинне розуміння правової природи обігу публічних фінансів;

- уміння/навички: здатність до практичної імплементації знань: від коректного аналізу звітів Рахункової палати до ефективного представлення інтересів клієнта у судових спорах щодо оскарження висновків Державної аудиторської служби України;

- відповідальність: формування у здобувача освіти (наприклад, майбутнього фахівця Державної податкової служби України) усвідомлення публічної відповідальності за кожне прийняте рішення, особливо у сфері публічних фінансів;

- комунікація: набуття навичок ефективної комунікації з органами державної влади, представниками бізнес-спільнот, участі в міжгалузевих та міжнародних дискусіях;

- автономія: розвиток у здобувачів освіти здатності вирішувати складні, нестандартні правові проблеми, особливо в умовах невизначеності.

Варто підкреслити, що узгодження Національної рамки кваліфікацій України (НРК) з Європейською рамкою кваліфікацій (ЄРК) передбачає не лише формальну відповідність рівнів освіти, а й змістову гармонізацію навчальних результатів. Якщо кваліфікаційні рамки збігаються за рівнем компетентностей і очікуваних результатів навчання, то й внутрішня структура викладання, методи та зміст дисциплін повинні відображати ті самі цінності, підходи й логіку формування професійних умінь. Таким чином, сутність навчального процесу – від методики викладання до структури курсів – має відповідати європейським орієнтирам.

У цьому контексті подальший аналіз порівняння навчальних програм з фінансового права (права публічних фінансів) в Україні та країнах ЄС є важливим кроком до практичного втілення концепції спільного освітнього простору. Такий аналіз дозволяє виявити не лише відмінності у змісті курсів, але й знайти точки дотику, що можуть стати основою для модернізації українських освітніх програм відповідно до європейських стандартів.

Приклад: в межах вивчення дисциплін з права публічних фінансів викладачами кафедри фінансового права НН інституту права здобувачам освіти пропонується завдання з аналізу магістерських програм у країнах-членах ЄС. Після вибору держави та ЗВО для дослідження серед магістерських програм обираються ті, де є ухил на вивчення фінансового права, права публічних фінансів, управління фінансами публічного сектору, податкового права, фінансової політики, бізнес-програми тощо. Тобто ті програми, за якими готують фахівців у грошовій сфері, у публічній фінансовій політиці, в управлінні публічними фінансами. Здобувачами освіти аналізуються навчальні дисципліни та їх зміст. Цей компаративний підхід дозволяє зрозуміти які саме знання, уміння, навички та ін. компетентності закладаються в основу підготовки фахівця у публічній фінансовій політиці за кордоном, окреслюючи європейську правову природу обігу публічних фінансів загалом.

Європейська традиція викладання права публічних фінансів, органічно поєднує глибоке теоретичне знання з навичками прикладного аналізу. Навчальний процес передбачає не просто вивчення нормативних засад, а й інтенсивну роботу з реальними практичними задачами – кейсами.

Методологічно визначальною є міждисциплінарність, коли право публічних фінансів розглядається у нерозривному зв'язку з економічними теоріями, публічним управлінням, конституційним правом та адміністративним процесом, що дозволяє формувати системне мислення і здатність прогнозувати економічні наслідки правових рішень.

В Україні сучасне право публічних фінансів, будучи ключовою галуззю публічного права, є сукупністю правових норм, що регулюють суспільні відносини, які виникають у процесі формування та реалізації публічної фінансової політики, публічної фінансової діяльності, а також фінансової діяльності інших уповноважених суб'єктів, на яких державою покладені завдання із забезпечення публічних фінансових інтересів та загальносуспільних потреб, фінансової безпеки, а також інші суспільні відносини в сфері публічних фінансів [3, с. 29].

Для забезпечення практичної спрямованості критично важливим є використання інноваційних навчальних технологій. Серед них виділяється метод case study, який активно застосовується кафедрою фінансового права НН інституту права.

Приклад: метод case study є формою командного проєктного навчання, що дозволяє навчитись застосовувати правові засади, закріплені у фінансовому законодавстві України та країнах ЄС, а також розвиває здатність використовувати бази даних органів державної влади, фінансових установ, міжнародних фінансових організацій, фінансових органів держава-членів ЄС, судових та інших реєстрів, що необхідні під час здійснення юридичної діяльності. Метод case study дозволяє змодельовати послідовне проходження усіх стадій роботи майбутнього фахівця в галузі публічних фінансів (розв'язання практичних ситуацій на основі судової практики в сфері застосування заходів впливу НБУ до порушників банківського, валютного та суміжного законодавства, підготовка оптимальної моделі оподаткування за зверненням клієнта, аналіз практики Верховного Суду щодо регуляторності рішень органів місцевого самоврядування про встановлення місцевих податків і зборів, підготовка аналітичних висновків та ін.). Такий вид практичних завдань здобувачів освіти не лише забезпечує засвоєння процедурних норм, але й розвиває ключові комунікаційні компетентності, необхідні для командної роботи та розподілу професійної відповідальності.

Зміна парадигми відносин в сфері публічних фінансів вимагає негайної актуалізації змісту та інтенсивного застосування інноваційних практикоорієнтованих методик. Європейські моделі навчання, поєднані з національними науковими традиціями, які започатковані професором Лідією Костянтинівною Вороною, мають стати основою для формування нової, конкурентоспроможної моделі підготовки фахівців в сфері права публічних фінансів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Національна рамка кваліфікацій. Національне агентство кваліфікацій. URL: <https://nqa.gov.ua/national-qualification-frame/>.
2. Європейська рамка кваліфікацій. Europass. URL: <https://europass.europa.eu/uk/instrumenty-europass/yevropeyska-ramka-kvalifikatsiy#:~:text=The%20EU%20developed%20the%20European%20Qualifications%20Framework,lifelong%20learning%20and%20professional%20development%20across%20Europe.>
3. Музика-Стефанчук О.А., Якимчук Н.Я. Сучасне фінансове право. Право публічних фінансів: підручник. Київ: АртЕк, 2024. 656 с.

Солдатенко Оксана,
Полтавський університет економіки і торгівлі
професор кафедри правознавства, доктор
юридичних наук, професор

СУЧАСНИЙ СТАН НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН ПРО ПУБЛІЧНІ ФІНАНСИ

Навчальні дисципліни, пов'язані з обігом публічних фінансів, вивчаються здобувачами вищої освіти спеціальності «Право» у багатьох університетах України. Результати проведеного дослідження базуються на

відкритих даних вебсайтів та переліків компонентів освітніх програм семи університетів України: Київського національного університету ім. Тараса Шевченка (КНУ), Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана (КНЕУ), Державного податкового університету (ДПУ), Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича (ЧНУ), Львівського національного університету ім. Івана Франка (ЛНУ), Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого (НЮУ), Полтавського університету економіки і торгівлі (ПУЕТ).

У таких закладах вищої освіти як КНУ, ЧНУ, ЛНУ, НЮУ здобувачами першого (бакалаврського) рівня вищої освіти як обов'язкова навчальна дисципліна вивчається Фінансове право, у КНЕУ та ПУЕТ до обов'язкових також віднесено Податкове право, а в ДПУ ще й Бюджетне право. Дані про вибіркові освітні компоненти наведено у таблиці (табл. 1).

Таблиця 1: Навчальні дисципліни вільного вибору освітніх рівнів бакалавр та магістр в окремих університетах України

Пор. №	Назва ЗВО	Бакалавр	Магістр
1.	КНУ	Спори у податковій та грошово-кредитній сфері, Правове регулювання публічних фінансів	Правове регулювання податкового адміністрування, Особливості оподаткування окремих видів діяльності та операцій, Філософія податкового права, Правові основи публічного кредитування, Правовий режим публічних фондів коштів, Правове регулювання оподаткування доходів фізичних осіб, Фінансово-контрольне право та ін.
2.	КНЕУ	Банківське право	Правове регулювання валютних відносин, Правові засади фінансового контролю
3.	ДПУ	Валютне право, Банківське право, Правові основи здійснення фінансового контролю та державного аудиту,	Правове регулювання оподаткування малого та середнього бізнесу, Актуальні питання фінансового права та ін.

Пор. №	Назва ЗВО	Бакалавр	Магістр
		Правове регулювання місцевих фінансів	
4.	ЧНУ	Податкове та митне право	–
5.	ЛНУ	Податкове право, Правове регулювання оподаткування малого та середнього бізнесу	Правове регулювання фінансового контролю в Україні, Правове регулювання бюджетних видатків в Україні
6.	НЮА	Адміністрування податків і зборів, Правові засади грошового обігу, Валютне регулювання та фінансовий моніторинг	Банківське право, Податкове право, Адміністрування податків та зборів, Правові засади грошового обігу, Валютне регулювання та фінансовий моніторинг тощо

З даних, наведених у таблиці, видно, що при підготовці здобувачів вищої освіти вивчається і Банківське право, і Валютне право, і низка інших дрібних навчальних дисциплін: Правове регулювання фінансового контролю (КНЕУ, ЛНУ), Правові засади грошового обігу, Валютне регулювання та фінансовий моніторинг (НЮА) і т. ін. Така ситуація переконує в тому, що на сьогодні серйозним недоліком є практика подрібнення навчальних дисциплін, які пропонуються здобувачам вищої освіти як вибірккові, наприклад: Правове регулювання оподаткування малого та середнього бізнесу, Особливості оподаткування окремих видів діяльності та операцій, Фінансово-правова відповідальність. Чого ці знання не можна дати в межах базового курсу з Фінансового права, чи з Податкового права?

Частково це можна пояснити спотвореною системою запровадження/вибору/викладання вибірккових дисциплін, які Україна перейняла із-за кордону, але не так, як вона там функціонує, де головна мета такого процесу – індивідуалізація підготовки фахівців. У Канаді 70 % вибірккових дисциплін, з яких студент (здобувач) формує свою індивідуальну освітню траєкторію, але в цих 70 відсотках містяться ті базові дисципліни, які в Україні вивчаються як обов'язкові.

Крім того, постає питання: чи є в Україні Банківське право, Грошове право, Валютне право, Фінансово-контрольне право? Може це система законодавства, що регулює відповідні суспільні відносини? Таке вільне трактування назв вибіркових дисциплін у різних університетах плутає здобувачів вищої освіти в тому, якими нормами права регулюється саме обіг публічних фінансів, адже це не абстрактні поняття, це – суспільні ресурси, управляти якими викладачі повинні навчити здобувачів, а останні, у свою чергу, мають набути відповідні навички, які передбачають відповідальність перед суспільством за свої майбутні дії з публічними фінансами.

Наявна і плутанина у підручниках з такими поняттями: «публічні фонди коштів» «публічні фонди грошових коштів» [8], може це, все-таки, публічні грошові фонди [9]? Зазначені проблеми підтверджують необхідність у розробленні єдиного глосарію ключових понять, пов'язаних з обігом публічних фінансів, з метою забезпечення однакового підходу до їх інтерпретації, який би використовувався однаково у підручниках, законах, судових рішеннях.

Наведені аргументи також переконують у відсутності єдиної концепції викладання і, відповідно, набуття здобувачами навичок щодо публічних фінансів. Від нас (учнів Лідії Костянтинівни Воронової) залежить уніфікація як термінології, так і методики та методології, пов'язаних з публічними фінансами, для нівелювання плутанини у навчанні, труднощів у тих здобувачів вищої освіти, які з різних причин переводяться з одного закладу вищої освіти до іншого тощо.

Серед окремих методичних підходів до викладання навчальних дисциплін, пов'язаних з обігом публічних фінансів, позитивно зарекомендував себе використовуваний у ПУЕТ – вивчення кожної теми з Фінансового права через призму особистості дослідників його відповідних підгалузей чи інститутів. Це дозволяє здобувачам вищої освіти не тільки глибоко зрозуміти відповідні теми, ознайомити своїх колег з результатами наукового пошуку, а й опублікувати їх. На сьогодні оприлюднено такі

публікації: Лідія Костянтинівна Воронова – корифей вітчизняної науки фінансового права (В. Сорокіна), Внесок Миколи Кучерявенка у розвиток податкового права України (М. Мазур), Данило Гетьманцев – політичний і науковий діяч (В. Кириленко), Фінансовий контроль у дослідженнях Лесі Савченко (Ю. Морозова), Місцеві фінанси у дослідженнях Оксани Музики-Стефанчук (В. Кисіль), Фінансово-правові дослідження Наталії Якимчук (О. Богославець), Антон Монаєнко як дослідник рішень Суду Європейського Союзу у сфері фінансів (М. Грищенко), Новітні дослідження Валерії Рядінської (О. Шишкін). Далі буде.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. URL: <https://law.knu.ua/kafedra/finansovoho-prava/>.
2. Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана. URL: <https://jf.kneu.edu.ua/ua/>.
3. Державний податковий університет. URL: <https://dpu.edu.ua/kafedra-finansovoho-ta-podatkovoho-prava>.
4. Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича. URL: <https://law.chnu.edu.ua/courses/>.
5. Львівський національний університет ім. Івана Франка. URL: <https://law.lnu.edu.ua/>.
6. Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. URL: <https://nlu.edu.ua/081-pravo/>.
7. Полтавський університет економіки і торгівлі. URL: <http://pravo.puet.edu.ua/nmetod.php>.
8. Музика-Стефанчук О. А., Якимчук Н. Я. Сучасне фінансове право. Право публічних фінансів : підручник. Київ: АртЕк, 2024. 656 с.
9. Кучерявенко М. П., Дмитрик О. О., Лукашев О. А. та ін. Фінансове право : підручник; за заг. ред. М. П. Кучерявенка. Харків: Право, 2016. 440с.

Сударенко Олена,
Державний торговельно-економічний
університет
кандидат юридичних наук, доцент

ДОСВІД ВИКЛАДАННЯ ФІНАНСОВО-ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН У ДЕРЖАВНОМУ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

В Державному торговельно-економічному університеті викладання дисципліни «Фінансове право» для ОПП «Фінансове право» передбачено у другому семестрі третього курсу та першому семестрі четвертого курсу (вивчають один рік). Для студентів інших ОПП дисципліна викладається на третьому курсі (один семестр). Логіка викладання дисципліни на старших курсах зумовлена складністю дисципліни, відсутністю можливості отримувати знання з інших джерел: художніх фільмів, книжок та Тік-Ток роликів тощо, які б інформували студентів та пересічних громадян хоча б про основи фінансового права, на кшталт кримінального та цивільного права.

До початку вивчення «Фінансового права» студенти вже вивчили основні галузі права, що дає їм змогу розпочати опанування дисципліни, яка вивчає «систему правових норм, що регулюють суспільні відносини у сфері емісії грошової одиниці держави, а також мобілізації, розподілу та використання коштів публічних фондів, які необхідні державі та органам місцевого самоврядування для виконання їх завдань та функцій» [1, с. 39]. На першому практичному занятті студенти набувають навичок шляхом донесення до респондента (особа, яка не має вищої освіти, особа яка має вищу не юридичну освіту тощо) матеріалу з питань публічних фінансів та публічних коштів доступно і зрозуміло [2]. Такий формат проведення першого практичного заняття одразу дає студентам уявлення про публічні фінанси і в подальшому не виникає питань щодо потреби вивчення у «Фінансовому праві» обігу коштів публічних фондів, а не приватних

фінансів. Водночас, для студентів, які навчаються за галуззю знань D «Бізнес, адміністрування та право», спеціальності D8 «Право» освітньої програми «Право» (2025 рік набору), вивчення дисципліни «Фінансове право» передбачено у другому семестрі другого курсу.

Студенти магістрату вивчають такі обов'язкові дисципліни фінансово-правового спрямування як «Податкове право», «Судовий порядок вирішення податкових спорів» (обов'язкові для ОПП «Фінансове право» та «Комерційне право»), «Правове регулювання фінансового контролю», «Бюджетне право», «Міжнародне фінансове право» (обов'язкові для ОПП «Фінансове право»).

Такі дисципліни як «Фінансове право», «Міжнародне фінансове право» та «Податкове право» викладаються також студентам економічних ОПП.

Щодо вибірових компонентів, то студентам першого бакалаврського рівня запропоновано вивчення дисципліни «Правове регулювання фінансування відновлення України». Водночас, враховуючи право студентів на формування власної освітньої траєкторії, вони мають право обирати дисципліни фінансово-правового спрямування з інших ОПП та інших освітніх рівнів. Так, для студентів ОПП «Цивільне право і процес» навчальними планами не передбачено вивчення такої дисципліни як «Податкове право», але вони обирають її для вивчення на третьому чи четвертому курсі. Дисципліна «Міжнародне фінансове право» обирається магістрами інших ОПП, для яких вона не належить до обов'язкових.

Враховуючи, що Державний торговельно-економічний університет є університетом торговельно-економічного спрямування, то при формулюванні назв дисциплін та тематики лекційних та практичних занять, які викладаються студентам-юристам слід уважно використовувати термінологію, щоб не виникало питань щодо приналежності даної дисципліни до інших галузей знань.

До викладання студентам юристам фінансово-правових дисциплін залучається не тільки науково-педагогічні працівники, а й адвокати-практики (у сфері фінансового права, а не тільки податкового), що дає змогу студентам

можливість відточувати навички щодо написання юридичних висновків, проєктів документів відповідного правового характеру. При викладанні дисциплін фінансово-правового спрямування в деяких групах використовуємо також ділові ігри: «Третя стадія бюджетного процесу», «Прогалина в фінансовому законодавстві. Які шляхи врегулювання?», «До Вас йдуть органи фінансового контролю», «Обшук на підприємстві: порядок проходження та оформлення (складання) документів», «Судовий розгляд податкової справи у адміністративному суді за заданою фавбулою» тощо.

На сьогодні в наукових колах постають питання щодо зміни назви дисципліни «Фінансове право», появи таких галузей права як Бюджетне право, Податкове право. Щодо відокремлення Податкового права від Бюджетного права, то на нашу думку, перша спроба такого відокремлення була проведена під час прийняття Бюджетного кодексу України від 08.07.2010 [3], коли в ч. 3 ст. 27 Бюджетного кодексу України було змінено словосполучення «які впливають на формування доходної ... частини бюджетів» [4], на «зменшують надходження бюджету». Держава переймалася можливістю покриття дефіциту бюджету протягом бюджетного періоду. Але відповідна редакція ч. 3 ст. 27 БК (2001) в парі з нормою абз. 8 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про систему оподаткування» про незмінність податку протягом бюджетного року, була реальною гарантією незмінності податків, їхніх ставок протягом бюджетного періоду. Ці два інститути (підгалузі) фінансового права тісно взаємопов'язані.

Щодо назви «Фінансове право» чи «Правове регулювання публічних фінансів» ми вважаємо, що слід зберегти назву «Фінансове право», враховуючи, що сьогодні предмет фінансового права, як зазначають в своїх наукових роботах Музика-Стефанчук О.А. та Якимчук Н.Я., розширюється завдяки появі «квазіпублічних (змішаних) фінансів», «виникли публічні відносини, пов'язані з приватними фінансами [5, с. 31-32]. Отже, якщо говорити про відповідні правовідносини у сфері державного фінансового

моніторингу, приватно-публічного партнерства тощо, то вони органічно підпадають під назву дисципліни «Фінансове право».

Щодо назв дисципліни у закордонних закладах вищої освіти, то Вайцеховська О.Р. в своїй докторській дисертації присвячує увагу дослідженню питань предмету правового регулювання міжнародного фінансового права та назві дисциплін, які викладаються в зарубіжних університетах, зокрема у Единбурзькому університеті, Гарварді, Лондонській школі економічних та політичних наук тощо. Автор зазначає: «Більшість навчальних курсів у вищих юридичних школах Європи та США, присвячених правовим аспектам міжнародних фінансів, мають такі назви: International Financial Law (Міжнародне фінансове право), Legal aspects of international finance (Правові аспекти міжнародних фінансів), International banking and financial law (Міжнародне банківське та фінансове право), Regulation of International finance (Регулювання міжнародних фінансів), International finance: law and regulation (Міжнародні фінанси: право та регулювання), International Banking Law and Finance (Міжнародне банківське право та фінанси) тощо. Програми більшості таких дисциплін передбачають в рамках широкого підходу до розуміння міжнародного фінансового права (в якому домінує приватноправова складова) вивчення питань правового регулювання фінансових трансакцій на світових фінансових ринках та інших правових аспектів глобальних фінансів» [6, с. 28-29]. «У переважній більшості західні автори не ставлять за мету диференціацію на публічне і приватне, а досліджують комплекс правовідносин у фінансовій сфері» [6, с. 30].

На нашу думку назва дисципліни «Правове регулювання публічних фінансів» є значно вужчою і унеможлиблює вивчення «квазіпублічних (змішаних) фінансів». В рамках дисципліни «Фінансове право» доцільно вивчати такі інститути як бюджетне право та податкове право, які мають спільні ознаки предмету та методу правового регулювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Воронова Л.К. Фінансове право України: Підручник. Київ: Прецедент, Моя книга, 2008. 448 с.
2. Стандарт вищої освіти зі спеціальності 081 «Право» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 20.07.2022 № 644. URL:<https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2022/07/21/081-pravo-bakalavr-zi-zminamy-644-20.03.2023.pdf>.
3. Бюджетний кодекс України, 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
4. Бюджетний кодекс України від 21.06.2001 № 2542-III (втратив чинність 01.01.2011). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2542-14#Text>.
5. Музика-Стефанчук О.А., Якимчук Н.Я. Сучасне фінансове право. Право публічних фінансів: підручник. Київ: АртЕк, 2024. 656 с.
6. Вайцеховська О.Р. Міжнародний фінансовий правопорядок: теоретичні засади та актуальні проблеми в умовах глобалізації. Дисертація на здобуття наук. ступ. д-р юрид. наук, 2020. 472 с.

Ханова Раїса,
Верховний Суд, суддя,
кандидат юридичних наук,
заслужений юрист України

АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОДАТКОВИХ ПРОЦЕДУР У ГАЛУЗІ МІЖНАРОДНОГО ОПОДАТКУВАННЯ ПРИ ВИКЛАДАННІ ФІНАНСОВО-ПРАВОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН

Спосіб реалізації владних управлінських функцій є однією з визначальних основ, дотримання яких доводить належну реалізацію норми частини другої статті 19 Конституції України, згідно з якою органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їхні посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, визначені Конституцією та законами України [1]. Здійснення податкових процедур у процесуальній формі дає змогу врахувати фактичні обставини кожної справи, використати адекватні та своєчасні заходи захисту та примусу, зокрема в галузі публічних фінансів.

Шляхом реалізації спеціальної податкової процедури можливе здійснення припису, яким матеріальна податково-правова норма впливає на поведінку учасників відносин [2, с. 304]. Як зазначає Є. М. Смичок, саме через формальну і юридичну визначеність узгоджуються схожі (але не єдині) аспекти встановлення права – офіційне і змістовне вираження правового припису [3, с. 62]. М. П. Кучерявенко вказує, що процесуальна форма є абсолютно логічною та необхідною для управління в галузі оподаткування [4, с. 110]. Розмірковуючи про наведені підходи, необхідно вказати, що в контексті міжнародного оподаткування йдеться про регламентовані юридичними нормами відносини процедурного характеру щодо реалізації встановлених форм та порядку діяльності, включаючи способи судового захисту.

Зокрема, як зауважив Верховний Суд у справі № 280/4264/21 у контексті зовнішньоекономічної діяльності щодо функціонування іноземних представництв, якщо представники іноземної компанії укладають угоди, контролюють активи або виконують інші ключові господарські функції, це є підставою для визнання їх діяльності постійним представництвом. Для визнання діяльності постійним представництвом необхідно встановити, що така діяльність є регулярною, систематичною та має на меті отримання доходів на території держави, де представництво здійснює свою діяльність. Іноземна компанія, визнана постійним представництвом на території України, зобов'язана сплачувати податки на доходи, отримані від такої діяльності, згідно зі ставкою, що відповідає загальним нормам оподаткування, а не з використанням зниженої ставки, встановленої для дивідендів, що виплачують нерезидентам [5].

Питання трансфертного ціноутворення стосовно реалізації принципу «вितягнутої руки» також представлено в актуальній практиці Верховного Суду, на підставі якої правила трансфертного ціноутворення потрібно застосовувати в межах, установлених Податковим кодексом України, дотримуючись принципів верховенства права, правової визначеності та добросовісності платника. Відмінності в характеристиках операцій, що не мають істотного впливу, не можуть бути підставою для визнання операцій незіставними. Тому операції, прив'язані до іноземного курсу валют, можна визнавати зіставними, якщо дотримано інші критерії зіставності. Допустимим є лише порівняння цін, а не фінансових результатів чи рівня рентабельності. Платник має право застосовувати внутрішні зіставні операції за умови дотримання функціонального аналізу, тобто застосовувати метод порівняльної неконтрольованої ціни з використанням внутрішніх зіставних операцій за умови доведення їхньої зіставності відповідно до підпункту 39.2.2.2 пункту 39.2 статті 39 Податкового кодексу України. Метод, обраний платником, є пріоритетним у разі відповідності критеріям

зіставності, які визначено підпунктом 39.3.2.8 пункту 39.3 статті 39 цього Кодексу [6].

У справі № 120/8569/24 суд касаційної інстанції уточнив, що метод порівняльної неконтрольованої ціни, застосований податковим органом для перевірки відповідності умов контрольованих операцій принципу «витягнутої руки», не відповідає вимогам статті 39 Податкового кодексу України. Зокрема, використані джерела інформації (бази Argus, Refinitiv Agriculture Research, бюлетень ДП «Держзовнішінформ») не відповідали критеріям зіставності, оскільки містили неповні дані щодо характеристик товарів, обсягів, розподілу ризиків, умов поставки тощо. Вони також включали операції, неконтрольованість яких не була підтверджена. Зокрема, дані Refinitiv були доступні лише з 2017 року, а методологія Argus була отримана у 2023 році, що суперечить вимогам щодо доступності джерел інформації станом на момент здійснення операцій. У випадку форвардних контрактів ціни потрібно порівнювати станом на дату укладення контракту, а не на дату фактичної поставки (підпункт 39.3.3.2 пункту 39.3 статті 39 Податкового кодексу України). Податковий орган порушив цю норму, застосувавши ціни станом на момент поставки, що призвело до використання неспівставних операцій [7].

Процедурний вимір проблематики правового статусу бенефіціарного отримувача доходу насамперед пов'язаний з тим, що кінцевим бенефіціарним власником не може бути особа, яка має формальне право на 25 чи більше відсотків статутного капіталу або прав голосу в юридичній особі, але є комерційним агентом, номінальним власником або номінальним утримувачем, або лише посередником щодо такого права. Так, ставку в 9 % застосовують саме до доходів у вигляді дивідендів, а дивіденди виплачують саме на користь власника. Оскільки платник отримував саме дивіденди від компанії-нерезидента, був бенефіціарним власником компанії, тому отримання доходу від операцій з інвестиційними сертифікатами, корпоративними правами, що нараховані нерезидентами, інститутами

спільного інвестування та суб'єктами господарювання в сумі понад 600 млн грн та нарахування податку на доходи фізичних осіб, що підлягає сплаті самостійно згідно зі ставкою 9 % відповідно до підпункту 167.5.4 пункту 167.5 статті 167 Податкового Кодексу України є правомірним [8].

Як акцентує Верховний Суд у справі № 120/10439/24, для визначення особи як фактичного отримувача доходу, така особа має володіти не лише правом на отримання доходу, але й зобов'язана бути особою, яка визначає подальшу економічну долю доходу. Коли отримувач процентів має право отримувати вигоду та визначати подальшу економічну долю доходу і не пов'язаний договірними або юридичними зобов'язаннями щодо перерахування такого доходу іншій особі, такий отримувач є бенефіціарним власником доходу [9].

Отже, податкові процедури в галузі міжнародного оподаткування постають як засіб процесуального регулювання податкових відносин, мають як загальний вимір (загальні та спеціальні принципи; версії, презумпції та преюдиції; процесуальні строки; суб'єкти податкових процедур, до яких входить держава, податкові органи, фізичні та юридичні особи, відокремлені підрозділи юридичних осіб, податкові представники та інші учасники податкових процедур; податкове провадження), так і особливості щодо процесуальних документів як форми фіксування податкового провадження, доказів, засобів забезпечення податково-процесуального примусу.

Судове вирішення податкових спорів щодо функціонування іноземних представництв, трансфертного ціноутворення та бенефіціарного власника доходу має юрисдикційну специфіку провадження під час вирішення спорів. Способи судового захисту в таких податкових правовідносинах, реалізовані належно, є гарантією захисту кожного платника та безпеки держави в контексті акумулювання публічних фінансів. Такі правові інститути функціонують в єдиних регулятивних рамках і націлені на спільну мету – ефективне здійснення правового механізму реалізації відповідних податкових процедур.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Податкові спори: виникнення, природа, засоби врегулювання: навч. посібн. / за заг. ред. С. В. Буряка. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 800 с.
3. Смичок Є. М. Судові доктрини у податковому праві: монографія. Харків: Право, 2023. 336 с.
4. Кучерявенко М. П. Податкові процедури: правова природа і класифікація: монографія. Київ: Правова єдність, 2009. 460 с.
5. Постанова Верховного Суду від 20.03.2025 у справі № 280/4264/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126136681>.
6. Постанова Верховного Суду від 08.05.2025 у справі № 420/22108/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127444090>.
7. Постанова Верховного Суду від 11.09.2025 у справі № 120/8569/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130178653>.
8. Постанова Верховного Суду від 20.08.2025 у справі № 160/28164/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129676570>.
9. Постанова Верховного Суду від 24.06.2025 у справі № 120/10439/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128369916>.

Цимбалюк Христина,
Київський національний університет
імені Т. Шевченка,
аспірант кафедри фінансового права

РИЗИК-ОРІЄНТОВАНИЙ НАГЛЯД ЗА НЕБАНКІВСЬКИМИ ФІНАНСОВИМИ УСТАНОВАМИ ЯК ОСВІТНІЙ ВЕКТОР ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ-ПРАВНИКІВ

Сучасна фінансова система України перебуває у стані активної трансформації, зумовленої євроінтеграційними процесами, діджиталізацією та переосмисленням ролі небанківського фінансового сектору. До небанківських фінансових установ (далі – НФУ) належать, зокрема, страховики [1], кредитні спілки [2], фінансові компанії та ломбарди [3], платіжні установи та установи електронних грошей [4].

У липні 2020 року в Україні відбулася суттєва реформа фінансового нагляду: Національний банк України (далі – НБУ) отримав повноваження регулювати і контролювати ринок небанківських фінансових послуг. Зміна регулятора започаткувала нову філософію нагляду, а саме концепцію ризик-орієнтованого підходу, який полягає у фокусі на тих установах, діяльність яких становить найбільшу потенційну загрозу для фінансової стабільності.

Таке переосмислення підходів до нагляду відкриває нові горизонти для юридичної освіти та допомагає виховувати у студентів-правників дослідницьке мислення, здатність аналізувати ризики, моделювати регуляторні сценарії та оцінювати економічні наслідки юридичних рішень.

Проблематика функціонування та розвитку ринку фінансових послуг, знайшла широке висвітлення у працях таких вчених, як О. Музики-Стефанчук, Б. Шевченка, С. Єсімова, та інших дослідників, які розглядали особливості формування, регулювання та розвитку ринку фінансових послуг у сучасних умовах. Водночас малодослідженими залишаються аспекти впровадження ризик-орієнтованого нагляду, оцінки ефективності

регуляторних механізмів і розроблення методичних підходів до формування професійних компетенцій майбутніх фахівців у цій сфері.

Метою статті є дослідження теоретичних і практичних засад упровадження ризик-орієнтованого нагляду за небанківськими фінансовими установами в Україні, аналіз сучасних тенденцій його розвитку у світлі міжнародних стандартів регулювання, а також визначення освітнього потенціалу цієї тематики для підготовки студентів-правників.

Відповідно до пункту 49 частини першої статті 1 Закону України від 14 грудня 2021 року «Про фінансові послуги та фінансові компанії» (далі – Закон про фінансові послуги) ризик-орієнтований підхід під час здійснення нагляду застосовується для визначення та виявлення, оцінки та переоцінки, а також розуміння ризиків, притаманних діяльності небанківських фінансових установ, і вжиття відповідних пропорційних наглядових заходів для їх мінімізації з урахуванням профілю ризиків, суттєвості виявлених ризиків, розміру, особливостей діяльності, бізнес-моделі небанківської фінансової установи [3].

Концепція ризик-орієнтованого нагляду походить із міжнародних стандартів фінансового контролю, розроблених Базельським комітетом [5], FATF [6] та Європейським банківським органом [7, 8]. Як зазначає Єсімов С., ризик-орієнтований підхід у сфері небанківських установ забезпечує більш ефективне використання регуляторних ресурсів, дозволяє попереджати проблеми замість реагування на них [9, с. 155].

Вищезазначені рекомендації знайшли свої відображення і у підзаконних актах НБУ, наприклад, у Положенні про встановлення критеріїв, за якими визначається профіль ризику надавачів фінансових послуг, їх суспільна важливість, на підставі яких визначаються наглядові дії Національного банку України, затвердженому постановою Правління Національного банку України від 08.11.2023 № 143.

Питання правового регулювання НФУ є не лише частиною фінансового права, а й методологічною платформою для розвитку критичного мислення.

У процесі навчання студенти мають можливість досліджувати правову природу нагляду, моделювати регуляторні рішення та оцінювати їхній вплив на ринок. Таке середовище є ідеальним для формування аналітичних компетенцій.

Розгляд наглядових механізмів у курсах фінансового права створює широкі можливості для впровадження елементів дослідницького навчання (*research-based learning*), що передбачає активну участь студентів у процесі пізнання, аналізу та моделювання реальних фінансово-правових ситуацій. Такий підхід сприяє формуванню в них не лише теоретичних знань, а й аналітичного мислення, здатності працювати з даними, нормативними актами та міжнародними стандартами нагляду.

Зокрема, під час вивчення теми ризик-орієнтований нагляд за небанківськими фінансовими установами доцільно застосовувати аналіз нормативних актів НБУ та європейських регуляторів (ЕВА, FCA, BaFin) у сфері пруденційного й поведінкового нагляду. Це дозволяє студентам зрозуміти логіку прийняття регуляторних рішень, визначати ризикові профілі установ і пропонувати власні варіанти заходів впливу.

Важливою складовою є порівняльні дослідження, під час яких студенти аналізують моделі нагляду в різних юрисдикціях — Європейському Союзу, Великій Британії, Канаді, США — та зіставляють їх з українською практикою. Такий підхід розвиває здатність критично оцінювати ефективність національної системи нагляду й формує навички правового прогнозування та адаптації міжнародних стандартів до національного контексту.

Не менш ефективним є моделювання регуляторних процесів. У межах практичних занять студенти можуть виконувати роль представників НБУ, керівників фінансових установ чи споживачів послуг, беручи участь у симуляціях перевірок, ліцензування, складання звітності або застосування наглядових заходів. Такі заходи розвивають комунікативні компетенції, навички переговорів і вміння приймати рішення в умовах невизначеності.

Варто також упроваджувати елементи проєктного навчання (*project-based learning*) — підготовку групових аналітичних записок, презентацій і досліджень, присвячених оцінці ризиків діяльності небанківських установ. У процесі підготовки таких робіт студенти вчать опрацьовувати фінансову звітність, використовувати публічні бази даних НБУ, FATF або Світового банку, систематизувати отриману інформацію та робити висновки, наближені до реальних рішень регуляторів.

Таким чином, застосування дослідницького, порівняльного, симуляційного та проєктного навчання в межах фінансово-правових дисциплін не лише активізує освітній процес, а й формує у студентів здатність до самостійного правового аналізу, оцінки ризиків і прогнозування наслідків регуляторних рішень. Це підвищує рівень практичної підготовки майбутніх юристів і забезпечує тісний зв'язок між навчанням, науковими дослідженнями та реальною регуляторною практикою.

Ризик-орієнтований нагляд є не лише теоретичною складовою фінансового права, але й концептуальною рамкою для формування правового мислення майбутніх фахівців. Його вивчення сприяє розвитку дослідницьких навичок, аналітичного підходу та міждисциплінарного розуміння фінансових процесів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про страхування : Закон України від 18.11.2021 № 1909-IX. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1909-20>.
2. Про платіжні послуги : Закон України від 30.06.2021 р. № 3254-IX. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3254-20>.
3. Про фінансові послуги та фінансові компанії : Закон України від 14.12.2021 р. № 1953-IX. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20>.

4. Про платіжні послуги : Закон України від 30.06.2021 р. № 1591-IX. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20>.

5. Basel Committee on Banking Supervision. Guidance on the Application of the Core Principles for Effective Banking Supervision to the Regulation and Supervision of Institutions Relevant to Financial Inclusion. World Bank, 2019. URL: <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/342551553198974502-0130022019/original/NFISSession19NBFIRegSup.pdf>.

6. FATF. Guidance: Risk-Based Supervision. 2023. URL: <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf/documents/Guidance-Risk-Based-Supervision.pdf>.

7. Nouy D. Risk-based supervision and the future of the European banking sector : speech at the Single Supervisory Mechanism Conference, Frankfurt am Main, 9 May 2019. European Central Bank. URL: <https://www.bankingsupervision.europa.eu/press/speeches/date/2019/html/ssm.sp190509~7b20eedbe7.en.html>.

8. European Central Bank. Macroprudential policy in a changing financial system. *Macroprudential Bulletin*. January 2025. URL: https://www.ecb.europa.eu/press/financial-stability-publications/macroprudential-bulletin/html/ecb.mpbu202501_01~8643146c81.en.html.

9. Єсімов С. С. Нагляд за діяльністю небанківських фінансових установ. Серія «Право». 2024. Вип. 82, ч. 2. С. 152–158. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/05/26-1.pdf>.

Яковенко Микола,
Верховний Суд, суддя,
кандидат юридичних наук

**ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ЮРИДИЧНОЇ АРГУМЕНТАЦІЇ
ПІД ЧАС ВИРІШЕННЯ ЮРИДИЧНИХ КАЗУСІВ
У МЕЖАХ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ІЗ ПРАВА ПУБЛІЧНИХ
ФІНАНСІВ**

Актуальність теми дослідження зумовлена євроінтеграційними прагненнями України та потребою вдосконалити освітній процес у контексті опанування студентами навичками аргументовано вирішувати юридичні казуси в межах права публічних фінансів. Зважаючи на досвід німецької юридичної освіти стосовно, зокрема, мети кадрової підготовки студентів для судової системи, важливо залучати представників суддівської спільноти до розроблення методики проведення відповідних практичних занять і наповнення бази юридичних казусів.

Тому можна запропонувати алгоритм розв'язання юридичних казусів у межах права публічних фінансів на зразок порядку ухвалення рішення в судовій справі [1, с. 78–107]: 1) формулювання проблеми, яку потрібно проаналізувати та розв'язати шляхом побудови аргументів; 2) формулювання тверджень та їх дослідження з метою обґрунтування чи спростування; 3) оцінювання обставин і тверджень, що охоплює такі види діяльності: а) визначення переліку фактичних обставин у справі, які потрібно з'ясувати; б) визначення норми чи принципу та їх цитування; в) тлумачення процитованої норми або принципу; г) оцінювання впливу норми чи принципу на факти або з'ясування обставин у конкретній справі; г) формулювання висновку щодо тверджень з обґрунтуванням чи спростуванням на підставі оцінювання фактів і з'ясованих обставин.

Вирішення юридичного казусу ґрунтується на притаманній юриспруденції континентального права і правовому мисленню

європейського юриста особливості застосування норм права на підставі принципу «від загального до конкретного» [2, с. 35]. Загальним правозастосовним орієнтиром для юридичної аргументації в межах практичних занять під час вирішення юридичних казусів у межах права публічних фінансів є положення частини другої статті 19 Конституції України, відповідно до якої органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їхні посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України [3]. Конкретними правозастосовними орієнтирами є положення нормативних актів, практика органів судової влади та доктринальні підходи.

Зокрема, студенти повинні вміти враховувати прецедентне право практики Суду справедливості Європейського Союзу як додаткове джерело тлумачення, що сприятиме формуванню ґрунтовних знань щодо міцної правової основи для європейської інтеграції та захисту прав людини. Наприклад, Європейський суд справедливості у справі «Шредер проти Головного митного управління Гронау» («Schröder v. Hauptzollamt Gronau») (С-265/87) зауважив, що «принцип пропорційності є одним із загальних принципів права [європейського] співтовариства. На підставі цього принципу заходи, якими накладають фінансові збори < ... >, є законними за умови, що вони є відповідними та необхідними для досягнення мети, законно визначеної відповідним законодавством. Звичайно, коли є вибір між декількома відповідними заходами, потрібно застосовувати найменш обтяжливий, а накладені збори не повинні бути непропорційними встановленій меті» [4].

Наприклад, для вирішення юридичних казусів щодо правової природи рентної плати за користування надрами як публічних фінансів (оскільки вказані платежі мають обов'язковий характер і спрямовані на акумуляцію ресурсів для формування соціально орієнтованої економіки України, цільового спрямування коштів на здійснення природоохоронної діяльності) можна запропонувати такі основні етапи [2, с. 36]:

1) ознайомлення з умовою казусу та викладення фактичних обставин – нарахування податкового боргу платникові рентної плати за користування надрами для видобування природного газу, спеціальний дозвіл якого не припиняв свою дію шляхом анулювання, а лише був зупинений строком на п'ять років на виконання рішення Ради національної безпеки і оборони України, введеним в дію указом Президента України у відповідній редакції про застосування спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій), прийнятих у порядку, встановленому Законом України «Про санкції»;

2) визначення й аналіз порушеного права, права вимоги та статусу суб'єкта цього права:

2.1) хто є суб'єктом права вимоги – платник рентної плати за користування надрами для видобування природного газу, спеціальний дозвіл якого було зупинено;

2.2) що становить зміст права вимоги – визнання протиправною та скасування податкової вимоги, зобов'язати здійснити коригування даних в інтегрованій картці платника за платежем «Рентна плата за використання надрами для видобування природного газу» шляхом виключення податкового боргу;

2.3) від кого суб'єкт має право вимагати – від податкового органу, який нарахував зазначений податковий борг;

2.4) на підставі чого суб'єкт має право вимагати – протиправність податкової вимоги, яка порушує права платника;

3) пошук правової норми та її аналіз – норми підпункту 69.30 пункту 69 підрозділу 10 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України [5], щодо застосування яких ключовим для вирішення юридичного казусу є тлумачення понять «припинення спеціального дозволу на користування надрами» та «зупинення дії спеціального дозволу»;

4) зіставлення фактичних обставин справи з основними ознаками правової підстави – узгоджені податкові зобов'язання, які залишились

несплаченими станом на дату припинення спеціального дозволу на користування надрами в результаті виконання рішень про застосування санкцій, підлягають сплаті протягом 10 днів з дня припинення дозволу, а в разі несплати є податковим боргом. На користь висновку про тимчасовість зупинення спеціального дозволу вказує факт поновлення його дії наказом Державної служби геології та надр України, згідно з яким відповідною підставою було рішення Ради національної безпеки і оборони України про застосування, скасування та внесення змін до персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій), введене в дію указом Президента України. Зупинення спеціального дозволу за своєю природою не може бути ототожене з юридичною категорією «припинення» у розумінні абзацу п'ятнадцятого підпункту 69.30 пункту 69 підрозділу 10 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України. Отож застосування вказаної норми до спірних правовідносин є неправомірним;

5) формулювання результату – зупинення (заборона) спеціального дозволу на користування нафтогазоносними надрами діє як тимчасовий захід, який забороняє проведення робіт, визначених дозволом, але не звільняє від обов'язку проведення робіт задля запобігання настанню надзвичайних ситуацій, і дія такого спеціального дозволу може бути поновлена. Водночас припинення права користування надрами, зокрема анулювання спеціального дозволу, має абсолютне значення та за своєю суттю є остаточним заходом, що не дозволяє відновлення права користування надрами після спливу встановленого строку, наприклад, строку застосування санкцій. Саме з припиненням спеціального дозволу в результаті виконання рішень про застосування санкцій як остаточною та безповоротною подією, коли платник взагалі втрачає право на видобуток корисних копалин виникає зобов'язання зі сплати рентної плати, у разі несплати якої в установлений строк можна сформулювати податковий борг, наслідком чого є прийняття податкової вимоги [6].

Отже, формування навичок юридичної аргументації під час вирішення юридичних казусів у межах практичних занять із права публічних фінансів насамперед пов'язане зі створенням умов доступу до юридичної професії. Йдеться про набуття вмінь формувати вмотивований висновок щодо застосування чинних норм права в конкретних умовах місця й часу, зокрема під час дії правового режиму воєнного стану. Подальше вдосконалення освітнього процесу можливе шляхом навчання студентів користуватися інформаційно-аналітичними базами правових позицій Верховного Суду з метою пошуку релевантних підходів та їх порівняння на предмет розбіжностей у висновках суду касаційної інстанції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Куйбіда Р. О., Сироїд О. І. Посібник із написання судових рішень. Київ: Дрім Арт, 2013. 224 с.
2. Кузнєцова Н. С., Хоменко М. М., Гриняк А. Б. Удосконалення викладання галузевих юридичних дисциплін: науково-практичний посібник. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 248 с.
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
4. Judgment of the Court of Justice of the European Union dated of 11 July 1989 in C-265/87 – Schröder v. Hauptzollamt Gronau. *CURIA database.* URL: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=95454&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=19844166>.
5. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
6. Постанова Верховного Суду від 08.09.2025 у справі № 520/28674/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130290908>.

Ямненко Тетяна,
Навчально-науковий інститут права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
професор кафедри фінансового права
доктор юридичних наук, професор

ВИКЛАДАННЯ БАНКІВСЬКОГО ПРАВА В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

Сучасні умови розвитку фінансового ринку України зумовлюють підвищену увагу до якісної підготовки юристів у сфері банківського права. Банківська система є центральною ланкою економіки, а отже, майбутні правники повинні не лише орієнтуватися в нормах законодавства, а й розуміти механізми функціонування фінансових інститутів. Однак у процесі викладання банківського права у вищих навчальних закладах спостерігається низка проблем, що негативно впливають на рівень професійної підготовки випускників.

У науковій спільноті відсутній єдиний підхід до визначення місця банківського права серед галузей і підгалузей права. Аналізуючи погляди науковців попередніх та останніх років щодо місця та сутності банківського права в системі права України, варто зазначити про існування декількох підходів: банківське право, як самостійна галузь права; банківське право, як комплексна галузь права; банківське право, як підгалузь права (фінансового, цивільного, господарського, адміністративного); банківське право, як комплексний інститут права.

Варто зазначити, що банківська діяльність як така є предметом фінансово-правового регулювання в тій частині правовідносин, для яких є характерним особливий суб'єктний склад. Так, норми фінансового права регулюють ті суспільні відносини у банківській сфері, в яких обов'язковим учасником виступає регулятор – Національний банк України, а

іншою стороною правовідношення виступає підконтрольний регулятору суб'єкт, тобто банківська установа як елемент другої ланки банківської системи [1].

Предметне дослідження питання комплексності галузі права та інституту права було здійснено професором Т. Латковською, котра зазначає, що «якщо неприпустимо включати правову норму, яка належить до однієї галузі права, в іншу галузь права, то тим більше неприпустимо включати інститут права, що містить у собі «комплекс» норм різних галузей права, у будь-яку галузь права, оскільки тим самим ця галузь права сама перетворилася б на комплексну. Тому, заперечуючи наявність у системі права комплексних галузей права, логічно правильним є недопущення існування в ній комплексних інститутів права, тим самим не порушуючи системну єдність права» [2, с. 47].

Банківське законодавство України характеризується високою динамічністю, що ускладнює систематизацію навчального матеріалу. Зокрема, Закон України «Про банки і банківську діяльність» [3] неодноразово змінювався, а положення Закону України «Про Національний банк України» [4] постійно доповнюються у зв'язку з гармонізацією із законодавством ЄС. Крім того, значна частина нормативного регулювання банківської діяльності здійснюється підзаконними актами НБУ, які часто оновлюються і це призводить до того, що навчальні посібники швидко втрачають актуальність, а здобувачі стикаються з труднощами у розумінні практичного застосування норм.

Підтримую позицію науковців, які зауважують що «традиційна» банківська діяльність підпорядковується так само «традиційній» нормативній базі, зосередженій головним чином на питаннях фінансової стабільності та захисті споживачів банківських послуг, поява феномена сталої банківської діяльності ставить завдання адекватного забезпечення регулювання таких відносин якісно оновленими нормами фінансового права. Наразі це стає аксіомою, що саме регуляторні органи повинні

орієнтуватися в мінливому ландшафті стандартів сталого розвитку, вимог до розкриття інформації та очікувань ринку, щоб забезпечити цілісність та ефективність сталої банківської практики. Крім того, гармонізація регулятивних підходів на міжнародному, регіональному та національному рівнях має важливе значення для сприяння транскордонним операціям та послідовності результатів нормативного регулювання [5].

Навчальні програми часто зосереджені на вивченні теоретичних положень і нормативної бази, не забезпечуючи належної практичної підготовки студентів. Як наслідок, випускники-юристи мають поверхневе уявлення про порядок укладання банківських договорів, особливості кредитних відносин, банківської таємниці, валютного регулювання тощо. Важливим кроком у розв'язанні цієї проблеми є впровадження практико-орієнтованого навчання, що передбачає аналіз судової практики (зокрема, рішень Верховного Суду у справах про банківські спори) та моделювання типових ситуацій з банківської діяльності.

Викладання банківського права потребує активного застосування цифрових платформ: електронних баз даних НБУ, аналітичних систем (LIGA360, YouControl), онлайн-симуляторів судових процесів, оскільки інтеграція електронних освітніх середовищ сприятиме підвищенню інтересу здобувачів та формуванню навичок цифрової грамотності, необхідних для роботи у фінансово-правовій сфері.

Викладацький процес у багатьох університетах ізольований від практики банків. Наявність партнерських програм з банками, участь практиків у лекціях, спільні навчальні тренінги могли б суттєво підвищити рівень фахової підготовки. Лише за таких умов можливо сформувати компетентного фахівця, здатного ефективно діяти у складній системі фінансово-правових відносин.

Сучасні тенденції, в т. ч. в галузі права, є швидкоплинними, що зумовлено динамікою розвитку світу та глобалізаційним характером викликів сьогодення і відбивається на розвитку банківського права.

Проаналізувавши підходи до місця банківського права в системі фінансового права та сформувавши власне бачення місця банківського права в системі фінансово-правових дисциплін, вважаємо найбільш прийнятним та обґрунтованим підхід до розгляду банківського права як комплексного правового утворення. Елемент системи фінансово-правових дисциплін «Банківське право» є спеціалізованою прикладною дисципліною [1, с.172].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Койчева О.С. «Банківське право» у системі фінансово-правових дисциплін. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. Вип. 1. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2021/42.pdf.

2. Латковська Т.А. Фінансово-правове регулювання організації та функціонування банківської системи в Україні та зарубіжних країнах: порівняльно-правовий аналіз : дис. ... докт. юрид. наук. Київ, 2008. 533с.

3. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>.

4. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>.

5. Музика-Стефанчук О. А., Дубко А. С. Стала банківська діяльність, як предмет фінансово-правового регулювання. *Нове українське право*. № 2. 2024. С. 80-87.

Наукове видання

ВОРОНОВСЬКІ ЧИТАННЯ:

**Дискусійні аспекти набуття навичок щодо правової природи
обігу публічних фінансів (методичний аспект)**

Збірник статей, доповідей і тез
учасників міжнародної науково-практичної конференції
м. Київ, 3 жовтня 2025 року

Асоціація фінансового права України
Україна, 61024, м. Харків, вул. Григорія Сковороди, 70
Сайт: www.afl.org.ua
E-mail для авторів: info@afl.org.ua